Gilde brief

19e jaargang no. 2
15 juni 2000

HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

DE GILDEBRIEF

De Gildebrief is het verenigingsblad van Het Gilde Vrijwillige Molenaars (GVM). Het blad verschijnt vier keer per jaar en wel in de maanden maart, juni, september en december. De oplage is 1950 stuks.

Advertenties
Voor bedrijven of instellingen, die gelieerd zijn aan 'de molenwereld', bestaat de mogelijkheid in de Gildebrief te adverteren. Advertentietarieven zijn op het redactieadres verkrijgbaar.

Bestuur van het GVM
G. (Gerard) Sturkenboom, voorzitter
Bisschop Arnoutlaan 14
5591 BL Heeze, tel. 040-2262602

B.A. (Boudewijn) van Weel, secretaris
Nwe Bussummerweg 92
1272 CK Huizen, tel. 035-5251695

J.A.G. (Jos) van der Bruggen, penningmeester
Lingedijk 3
4142 Ld Leerdam, tel. 0345-616619

A. (Bert) van Uffelen, examencoördinator
Valkenlaan 8
7905 AA Hoogeveen, tel. 0528-271991

A. (Andreas) de Vos, contacten afdelingen
Meyersloot 35
1831 EB Koedijk, tel. 072-5617648

P.A.M (Petro) van Doorne, opleidingen
Steenakker 44
6651 JE Druten, tel. 0487-515643

H.C. (Hein) Steinz, PR, molenbiotoopzaken
Dorpsweg 94
8051 XW Hattem, tel. 038-4445446

Ledenadministratie GVM
B.A. van Weel,
Nwe Bussummerweg 92
1272 CK Huizen, tel. 035-5251695

Rekeningnummer GVM
Postbank(giro) 2144780 ten name van het Gilde van Vrijwillige Molenaars te Poeldijk

Steunpunt Molenbiotoop
Meldpunt: De Hollandsche Molen
Sarphatistraat 634,
1018 AV Amsterdam
telefoon 020-6238703
telefax 020-6383319

Gildeverzekeringen
Contactpersoon: J. (Jan) van Loenen
Arendshorst 34
3772 RV Barneveld, tel. 0342-400630

Bliksemafleidercontrole
Contactpersoon: D.J. (Dick) Abelskamp
Laan 1940-1945 2
7231 GL Warnsveld, tel. 0575-525068

Redactie Gildebrief
P.J. (Peter) de Moes, J. (Jan) van der Vlies,
G.J. (Gerrit) Pouw, vacature

Redactieadres: p/a J. van der Vlies,
Maaskade 77a, 3071 ND Rotterdam,
tel. 010-4112299

Gildeverzendingen
H.P.A. van Erve
Hoevense Kanaaldijk 9
5018 EA Tilburg, tel. 013-5362100

IN DIT NUMMER **pagina**

't Gaande werk	1
Impressie v.d. opleiding en 't examen	1
Bolbliksems	2
Bestuursexcursie	3
Nationale Molendag rond Nijmegen	5
Tweetrapsbemaling in één molen	12
Kettingkruiers-reactie	18
De wimpel en een traditie	19
Twaalf meter onder water	21
Molendagen	23
Eendracht maakt macht 100 jaar	24
Bliksems mooi	25
Gelezen in nieuwsbrieven	25
Korte berichten, enz.	26
Rotterdam gaat weer snuiftabak maken	28
Vragenrubriek	28

Bij de voorplaat:
Dit jaar regionale molendagen in Zeeland t.g.v. het 25-jarig bestaan van de vereniging De Zeeuwse Molen Op de foto standerdmolen 'De Hoed' te Waarde in Zeeuws-Vlaanderen.

Kopij voor het volgende nummer moet vóór
1 augustus 2000
in het bezit zijn van de redactie

Wie kopij op diskette aanlevert, gelieve dit te doen in WP 5.1 of WP 6.0.

© 2000 Het Gilde van Vrijwillige Molenaars
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische gegevensverwerking of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, Nwe Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen.

't Gaande werk

Dit bericht wil ik openen met een welkomstwoord aan alle nieuwe leden in dit nieuwe jaar. Eigenlijk zou ik dit wel iedere keer willen doen, want ieder lid is voor onze vereniging belangrijk. In het eerste kwartaal alleen al hebben zich zo'n 55 nieuwe leden aangemeld. Als de ledenaanwas zich in dit tempo blijft ontwikkelen, zouden we wel eens het 2000ste lid in het jaar 2000 kunnen verwelkomen! Ik wens alle nieuwe leden een plezierige opleiding, maar ook de donateurs heet ik welkom en bedank ik voor hun steun aan het Gilde!

Tijdens de jaarvergadering op 1 april j.l. namen we afscheid van onze penningmeester, Gerard Barendse. Na 16 jaren zeer consciëntieus de geldstromen van het Gilde te hebben beheerd heeft Gerard afscheid genomen als bestuurslid. Met de nieuw benoemde bestuursleden Jos v.d. Bruggen (Jos heeft zich mede n.a.v. de oproep in de vorige Gildebrief spontaan aangeboden), Petro van Doorne en Hein Steinz is het Gildebestuur weer op de volle bezetting van 7 bestuursleden gekomen. Alle 7 bestuursleden komen uit een andere provincie; maximale spreiding dus!

Binnen het bestuur wordt op dit moment gesproken over de onderlinge taakverdeling. Vast staat inmiddels, dat Jos v.d. Bruggen het penningmeesterschap op zich zal nemen. Op de overige taken hoop ik de volgende keer terug te komen.

Voor de vele geïnteresseerden: de aanvullende uitgave van de lesstof zit er aan te komen. Het hoofdstuk 10 over veiligheid is onlangs in een 2de concept aangeboden aan het bestuur. Zoals is toegelicht tijdens de ledenvergadering, verwachten bestuur en lesstofcommissie de verspreiding nog voor de zomervakantie te realiseren.
De Hygiënecode, een samenwerkingproject van het Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde en Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, is inmiddels aangeboden aan het 'Regulier Overleg Warenwet'. Op 17 mei zal dit in het 'Deskundigen-overleg Hygiëne Levensmiddelen' behandeld worden. Hopelijk resulteert dit in een positief advies aan de minister, zodat men tot invoering ervan kan overgaan.

Nog net kan ik even ingaan op de Nationale Molendag (met overschrijding van de instuurtermijn voor deze Gildebrief). Er was wind ('s morgens toch in ieder geval), een zonovergoten dag; wat was er nog meer te wensen? Uit enkele reacties, die ik al heb opgevangen, heb ik kunnen concluderen, dat het weer een geslaagde Nationale Molendag is geweest, met weliswaar iets tegenvallende bezoekersaantallen. Was het misschien te mooi weer? Er komen nog verschillende regionale molendagen. Iedereen, zowel de gastgevende molenaars als de bezoekende molenaars, wens ik fijne draaidagen toe in deze -hopelijk mooie - zomer.

Gerard Sturkenboom, voorzitter

Een impressie van de opleiding tot vrijwillig molenaar en het examen

De opleiding

Toen ik 1,5 jaar geleden met de opleiding voor vrijwillig molenaar begon, kon ik niet bevroeden, dat er zoveel bij kwam kijken en dat ik zoveel moest bestuderen. Gelukkig kwam ik op een molen, waar twee instructeurs werken, die beiden al vele jaren actief zijn in het molenwereldje en die de nodige ervaring hadden opgedaan in het opleiden van nieuwe leerlingen. Ze instrueerden mij niet alleen praktisch, maar voorzagen mij ook van theoretische ondersteuning en attendeerden mij op relevante cursusstof. Zo heb ik niet alleen uit de cursusmap waardevolle en relevante informatie gehaald, maar ook uit oude Gilde- en lesbrieven.

Ook stimuleerden mijn instructeurs mij om behalve het werken op mijn vaste instructiemolen, eveneens andere molens te gaan bezoeken en aangezien ik in de gelukkige omstandigheid verkeerde daarvoor volop tijd te hebben, heb ik dat dan ook veelvuldig gedaan. Behalve het bezoeken van molens draaide ik ook vele keren mee op andere molens, soms een paar uur, maar meestal een hele dag. Hierbij zorgde ik er altijd voor op tijd op de molen te zijn, zodat ik aan alle activiteiten kon meedoen.

Het is mij daarbij opgevallen, dat ik niet alleen altijd welkom was, maar ook, dat ik volop in de gelegenheid werd gesteld zowel de vele facetten van het molenaarsvak mee te maken, alsook het voor mij vaak onbekende molentype grondig te kunnen bekijken en te bestuderen.

Ik was mij er daarbij van bewust, dat ik tijd en energie van de gastgevend molenaar vroeg en die ook kreeg en vaak ook gedurende meer dagen, wanneer ik af en toe weer terugkwam.

Aan al die instructeurs en gastgevende molenaars wil ik graag mijn dank betuigen voor de constructieve bijdrage, die zij hiermee zowel aan mij alsook aan die van andere cursisten leveren en hebben geleverd. En daarbij wil ik graag eveneens noemen de vele molenaars, die op diverse plaatsen de theorieavonden verzorgen - ik was in de unieke gelegenheid op drie verschillende locaties deze instructieavonden te kunnen meemaken - en was er zo getuige van, dat daarin veel tijd en moeite wordt gestopt.

Ook de molenaars op de molens, die ik gedurende vier tot zes weken bezocht voor mijn toelatingsexamen en het landelijk examen, verdienen een woord van dank voor de vele uren, vaak ook 's avonds, die zij in mij en mijn mede-examenkandidaten hebben gestoken. Ook dankzij hen is het mogelijk een opleiding te creëren en in stand te houden, die zowel kwalitatief als kwantitatief goed in elkaar steekt.

Tijdens mijn opleiding heb ik een logboek bijgehouden, waarin ik mijn aantekeningen, die ik op de molens en tijdens de theorieavonden maakte, uitwerkte. Voor mij was dit een goed en noodzakelijk hulpmiddel om het vele, dat ik zag en leerde, in mijn eigen woorden weer te geven en vast te leggen. Vaak heb ik mij erover verbaasd, dat velen dat niet deden en ik vroeg mij af, hoe het mogelijk was, dat zij alles konden onthouden.

Het examen

Het voordeel van het meedraaien op verschillende molens en daarmee het werken onder leiding van diverse instructeurs en gastgevende molenaars, allen met hun eigen aard, stijl en aanpak, is terug te vinden in het examen. Want ook de leden van de examencommissie hebben hun eigen aard, stijl en aanpak, zo bleek mij tijdens het examen.

De eerlijkheid gebiedt mij te zeggen, dat ik tevoren van diverse zijden allerlei verhalen te horen had gekregen over het examen, over de te verwachten vragen en met name over de examinatoren. En zo ontstond bij mij allengs het beeld, dat ik tijdens het examen zou zijn overgeleverd aan de grillen, gewoonten en gebruiken van een select groepje molendeskundigen, die wat betreft grilligheid, onberekenbaarheid, willekeur en gestrengheid nog het best te vergelijken zouden zijn met de Goden uit de Griekse mythologie, die soms eveneens hun onderdanen afhankelijk maakten van hun lusten en luimen, zinnen en grillen.

De achtste mei, mijn examendag, was een zonnige dag, 25 graden met een zwak windje uit noordoostelijke richting en met in de middag en avond kans op onweersbuien.

Ik was om 2 uur aan de beurt en ruim op tijd aanwezig en aangezien de examencommissie ook voltallig was, stelden zij voor om maar meteen te beginnen. Daar had ik beslist geen bezwaar tegen. Immers, het scheelde nog een tijdlang wachten in spanning en zo begon mijn examen een kwartier eerder dan gepland.

Achteraf bleek, dat we niet een kwartier eerder stopten; blijkbaar was iedereen het tegen die tijd al weer vergeten en zo werd ik dus 7 kwartier lang aan de tand gevoeld over mijn molenkennis en werd mijn vaardigheid in het bedienen van de molen beoordeeld.

's Ochtends had ik mij al uitgebreid op de hoogte gesteld van het weer, de verwachtingen voor die dag en mij voorzien van weerkaarten en prognoses. Vooral het gegeven, dat er onweer mogelijk was, baarde mij zorgen en voor de zoveelste keer verdiepte ik mij nogmaals in hetgeen over dat onderwerp in de cursusmap staat geschreven.

T.a.v. het examen was ik in de veronderstelling, dat ik van elk molenonderdeel exact de juiste benaming diende te weten en dus had ik veel tijd en moeite genomen om dat allemaal in mijn hoofd te stampen. Mijn veronderstelling bleek echter ongegrond en de keren, dat een naam mij niet meteen te binnen schoot, werd probleemloos genoegen genomen met een omschrijving. Zo viel mij eveneens op, dat ik niet tot in de details hoefde op te sommen, hoe e.e.a. werkte of geconstrueerd was. Een globale weergave of beschrijving was voldoende en vervolgens stapte men over naar een ander onderdeel, zonder het onderste uit de kan te willen halen.

Eveneens was ik in de veronderstelling, dat de commissieleden mij voortdurend gelijktijdig met vragen zouden bestoken, maar ook die veronderstelling bleek ongegrond. De verschillende onderdelen van het examen, zoals het buitengebeuren, het gebeuren in de molen en de theorie werden onderling door de commissieleden verdeeld, hetgeen structuur en rust bracht in het examen. Deze gefaseerde opbouw van het examen en de wisseling van de vragenstellers, twee aspecten, die voor de kandidaat uiteraard buitengewoon belangrijk zijn, heb ik als zeer positief en constructief ervaren.

Prettig was ook het feit, dat het binnengebeuren zich niet op één plek afspeelde, bijvoorbeeld alleen maar in de kap, maar zich uitstrekte over de verschillende zolders en aansloot bij hetgeen daar was te zien en relevant was.

Eveneens prettig vond ik te merken, dat het examen pragmatisch was opgezet en dat ook de vragen in het theoriegedeelte en met name over het weer vanuit de praktijk werden benaderd en gesteld. Daarbij werd ik niet uitgehoord over alle Latijnse namen van de wolken, maar werd er veel meer gelet op mijn praktisch inzicht.

Terwijl ik bezig was met het voorleggen van de zeilen, bleek op een gegeven moment, dat er dusdanig weinig wind was, dat het gevlucht nog nauwelijks rond kwam, maar de commissieleden bleken niet te beroerd om de handen uit de mouwen te steken en lieten mij dus niet in mijn eentje staan sappelen en zweten. En deze loyaliteit herhaalde zich, toen het wanwichtige gevlucht terug begon te draaien.

Na afloop van het examen ontving ik uit handen van de gecommitteerde het speldje van het Gilde met het bekende logo van het bovenwiel en het rondsel, waarbij ik de opmerking maakte: "Daarvoor heb ik het dus allemaal gedaan". Hierbij was ik mij bewust van de symboliek van dit logo: het in elkaar grijpen van het grote in het kleine, het flexibel samen werken van deze twee en het samen overbrengen van kracht. En dit alles natuurlijk voor een goed en mooi doel: het laten draaien van de wieken en het in stand houden van de molens.

Bob Poppen, Wijhe

Het fenomeen bolbliksem

Een bolbliksem ontstaat na blikseminslag in de bodem. Daarbij worden silicium en koolstof uit de grond losgeslagen. Deze elementen komen vervolgens tot ontbranding in de lucht. De reactiewarmte, die hierbij vrijkomt, bij een extreem hoge temperatuur van 3000 graden Kelvin, houdt de bol gemiddeld vijftien seconden in leven, aldus een experimenteel getoetst model van onderzoekers van de universiteit van Canterbury in Christchurch, Nieuw Zeeland. Ze publiceren hierover in Nature van 3 februari.

Bolbliksems hebben een diameter van zo'n 30 cm. De lichtintensiteit is vergelijkbaar met die van een lamp van 100 watt. Bolbliksems ontstaan tijdens extreem stormweer.

Wanneer een bliksemschicht de bodem raakt, worden uit silicium, siliciumoxide en siliciumcarbide in de bodem deeltjes losgemaakt. De kans daarop is het grootst als verhouding silicium/koolstof ongeveer twee op één is. In enkele grondsoorten is dat het geval.

De deeltjes silicium, die niet groter zijn dan enkele nanometers (miljoenste millimeters), rijgen zich aaneen tot een netwerk; mogelijk ontstaan er daarbij ook bolvormige netwerken. In het laboratorium konden die netwerken van nanodeeltjes experimenteel worden nagemaakt met behulp van een elektrische ontlading. Het lukte echter niet zo'n bolbliksem te maken.

Bestuursexcursie naar Overijssel

Voor het jaarlijkse bestuursbezoek viel dit jaar de eer te beurt aan de afdeling Overijssel. Het bestuur was uitgenodigd voor het bijwonen van de contactavond op vrijdagavond 24 maart in Zalencentrum De Tolplas in Hoge Hexel. Helaas kon Gerard Barendse deze excursie niet bijwonen in verband met zijn revalidatie en moest Bert van Uffelen acte de presence geven tijdens de contactavond van de afdeling Drenthe, die ook op 24 maart werd gehouden. Zodoende waren Gerard Sturkenboom, Boudewijn van Weel en Andreas de Vos als 'delegatie' van het bestuur aanwezig.

Hein Steinz opende als afdelingsvoorzitter de avond, waarbij ca. 45 personen aanwezig waren. Een redelijk hoge opkomst. Hein introduceerde de nieuwe secretaris van het afdelingsbestuur, Wim Ruiter, en gaf vervolgens het woord aan A. Gunst, die enige mededelingen had omtrent de Overijsselse Molendag (2 september 2000) en G. Perfors (Stichting Overijsselse Molen), die nieuws had over onder andere een nieuwe topografische kaart van de provincie met op de achterzijde een foto met tekst van alle 60 molens. Deze kaart is nog in voorbereiding. We kregen de indruk met een zeer actieve afdeling te maken te hebben, die goed samenwerkt met de provinciale molenstichting. Er wordt ook hard en goed samengewerkt om de biotoopbescherming te structureren.

Gerard Sturkenboom kreeg gelegenheid even te vertellen, waarom wij als bestuur aanwezig waren. Vanuit de zaal kwam een vraag over de vorderingen van de Basiscursus en Gerard kon vertellen hoe de zaken er nu voorstaan. Er wordt door de Lesstofcommissie hard gewerkt om hoofdstuk 10 (Veiligheid) bij te werken, zodat het waarschijnlijk voor de vakantie nog verstuurd kan worden en er wordt geïnventariseerd, welk hoofdstuk tegen het najaar uitgegeven kan worden. Verder waren er voor ons geen vragen meer te beantwoorden, zodat het woord gegeven kon worden aan Klaas de Jonge, de spreker van deze avond.

Klaas de Jonge hield een betoog over brand, brandpreventie en brandbestrijding in molens. Als voormalig brandweercommandant en vrijwillig molenaar is hij zeer goed in staat daarover iets te vertellen. Vooral zijn uitleg over wat er gebeurt tussen het moment, dat men de brand ontdekt en het moment, dat de eerste straal water de molen ingaat, werkte zeer verhelderend. Behalve over rookmelders, blusapparatuur, sprinklerinstallaties en dergelijke vertelde hij ook, wat je wel en niet moet doen bij het ontdekken van brand in de molen. Een opvallend punt daarbij was de opmerking: "Bel de brandweer!". Niet hopen of denken, dat de buren dat al hebben gedaan, maar gewoon zelf bellen of iemand vragen te bellen. Hoe meer meldingen de brandweer ontvangt, hoe beter. Over poederblussers: in ieder geval geschikt voor type A (vaste brandstoffen) en hou dat ding af en toe horizontaal en tik ermee op de vloer om het poeder los te houden. Een klont is zo slecht te blussen! Een andere goede tip van Klaas: als de blusser toch aan een controle toe is, spuit er dan eens één leeg om te zien, hoe dat gaat. Het kost wel een vulling, maar je leert er een hoop van. Niet in de molen doen, dat geeft zo'n rommel!

Na het relaas van Klaas was er tijd om nog even na te praten en tegen elf uur ging iedereen op huis aan.

De volgende morgen, 25 maart, zou Hein Steinz ons komen ophalen bij hotel Buursink in Nijverdal, waar we overnacht hebben. Bert van Uffelen zou zich daar bij ons voegen. En inderdaad, om 8.10 uur arriveerde Hein, vergezeld door medebestuurslid Piet Overink, met zijn rode busje. Bijna tegelijkertijd draaide ook Bert de parkeerplaats op. Om 8.30 uur stapten we met ons allen bij Hein in de bus voor een excursie door oostelijk Overijssel. Even later reden we over een brug over de Regge. Tussen Regge en Dinkel ligt Twente, werd ons verteld, waarop Bert van Uffelen rijmelde: 'Van de gouden tarwearen schiep God de Twentenaren. Van het kaf en de resten schiep Hij de mensen in het westen'.

De eerste halte was de watermolen Herinckhave te Fleringen, waar Jos Derkman als instructeur twee leerlingwatermolenaars onder zijn hoede heeft. De molen ligt op een mooie plek naast een landhuis. Recent is een restauratie afgerond, maar er zijn weer wat punten die de aandacht vragen. Het houten onderslagrad slingert wat en de brug is beschadigd door zwaar landbouwverkeer. Ook lijkt er iets niet helemaal in orde met de molen zelf, want het rad krijgt ogenschijnlijk met grote moeite het ene koppel stenen, dat de molen rijk is, in beweging. Opmerkelijk is, dat tijdens de restauratie een gloednieuw koppel blauwe stenen uit de kelder tevoorschijn kwam. Er zat nog geen scherpsel op, iets dat nu door de leerling molenaars wordt gedaan. Heel bijzonder is een tredrad net onder het dak, dat dient om de stenen open te leggen. Vanaf een simpel stoeltje kan men zittend met de benen het tredrad bedienen. Nu is daarvoor een steenkraan in gebruik.

Het tredrad in de watermolen Herinckhave te Fleringen. Op de achtergrond het houten stoeltje vanwaaraf men het kan bedienen.

Vervolgens reed Hein ons even naar Weerselo om het Stift te bekijken. Dit voormalige klooster heeft niets met molens van doen, maar is wel het bekijken waard. Kennelijk erg in trek voor fotosessies met bruidsparen, want er liep net een bruidspaar met fotograaf bij de kerk.

Na dit korte intermezzo reden we naar Denekamp om de St. Nicolaasmolen te bekijken. Adriaan Gunst is hier instructeur en samen met zijn leerling had hij de molen al in de zeilen. Dankzij de fokken draaide de molen ook nog. De biotoop is niet optimaal, maar er zijn molens waar het veel erger is. De St. Nicolaasmolen is geheel met schaliën gedekt op eiken beschieting. Het ziet er duurzaam uit. Er hangt een fijne sfeer in de molen. In de molen hangen foto's van voor de grote restauratie en, als je die gezien hebt, lijkt het haast een wonder, dat er nog zoveel origineel houtwerk in de molen bewaard is. Dat is toch bepalend voor de sfeer en in bijna alle molens, die we op deze dag

Bestuursleden bij de Nicolaasmolen in Denekamp.

zouden bezoeken, was dit terug te vinden. Erg apart is de beun of laadperron aan de achterkant van de kleine berg, waarop de molen staat. In eerste instantie denk je: "waar zit de vijzel dan?", want het is net een waterloopdek. Adriaan vertelde ons, dat aan die kant vroeger akkerland was (nu een schoolplein?), vanwaar karren met zakken maalgoed bij de molen gelost konden worden. Nadat we deze molen hadden bewonderd, werden we uitgenodigd om in een deel van de naastgelegen garage een bakkie te doen. Een stuk koek erbij en we zaten mooi aan in dit molenaarsonderkomen. Deftig hoor!

Na de koffie stapten we weer in de bus en Hein reed ons naar de Grote Geesterse Molen te Geesteren. Wim Ruiter en enkele collega's runnen hier de molen. Een fraai geval op een flinke belt. Helaas is de biotoop niet bijzonder goed, maar aan de zuidkant komt hierin verbetering. Een aantal bomen gaat hier tegen de vlakte. Erg fraai is de akker naast de molen, die naar het oosten uitloopt. Behalve een strook vrije wind levert dit ook een fraai plaatje op, als het graan hier oogstklaar zal zijn. Er is gerst of rogge gezaaid.

De Grote Geesterse molen.

Het gesprek met de molenaars ging vooral over onderhoudsperikelen. Men doet erg zijn best de eigenaar zover te krijgen, dat de oorzaak van de problemen worden aangepakt op een gepaste manier. Zo probeert men de molen in een zo authentiek mogelijke staat te houden. Een engels kruiwerk is bijvoorbeeld een te makkelijke oplossing voor het zware kruien, hoewel het volgens de eigenaar nog makkelijker kan: gewoon flink smeren en de kap af en toe rondkruien! (Dat is niet de oplossing, want de kap heeft een structureel probleem met het voeghoutenkruiwerk.) Inmiddels was de wind iets aangewakkerd en bleek de molen in staat tot malen. Het tweede koppel stenen is nog niet klaar. Voorlopig ligt de loper op z'n kop, zodat men kan oefenen met billen.

De volgende halte werd de Molen van Bels te Mander. Deze bovenslagmolen stond stil, maar was wel toegankelijk. Het afdelingsbestuur doet zijn best deze molen bemand te krijgen en dat lukt soms. Helaas ligt er maar een enkel klein koppeltje stenen in, waarmee niet zo goed te malen valt. Bijzonder is de chicoreibrander in de molen. Eerlijk gezegd lijkt het op een olievat op een as, die in een ijzeren oven ligt, maar het ziet er wel oud uit. Er hangen informatiepanelen met oude foto's, waarop zo'n brander met een riemschijf wordt aangedreven en het exemplaar in de molen heeft een slinger. Het is wel een bijzonder geval deze molen. Hij ziet er erg oud uit. Nadat iedereen was uitgekeken, stapten we het restaurant in de voormalige oliemolen binnen om de lunch te gebruiken. Boerenpannekoeken en uitsmijters met kaas, het smaakte best.

Met goed gevulde magen stapten we weer in de bus (het regende inmiddels) en Hein reed ons naar de Molen van Frans, een paar honderd meter verderop. Helaas was deze molen gesloten, dus het bezoek bleef beperkt tot de buitenkant. De molen is bijna klaar na een ingrijpende restauratie, zeg maar herbouw. Wel erg mooi. Doordat de

Bestuursleden bij de Molen van Bels te Mander.

molenaar van deze molen het losse deel van de kanjel niet goed tegen het vaste deel had laten komen, liep er lekwater in een cel van het bovenslagrad. Als de cel vol was, draaide het rad een halve slag. Helaas was in het verleden bij een restauratie de toevoergoot met maalsluis te smal gemaakt voor het rad. Foutje bedankt. Niettemin ziet het geheel er prima uit.

Na dit korte bezoek reden we naar de Leemansmolen te Vriezeveen. Ook hier een sfeervolle molen, waar Wim de Goeije de scepter zwaait en twee leerlingen wegwijs maakt in de molenwereld. In de molen staat op de stellingzolder een aparte buil, die nog moet worden opgeknapt (herbouwd). Dit enorme ding wordt aangedreven met een touwsnaar via een asje, dat met kamwieltjes vanaf de bolspil wordt gedreven. Ook erg leuk is het verdwenen pelwerk. Eigenlijk is alles er nog, behalve het lichtwerk en de stenen zelf. De ruimte, waar deze stenen zouden moeten liggen, wordt nu gebruikt voor opslag van zeilen en alle oude spullen, die bij het pelwerk horen. Er wordt over gedacht de pelsteen ooit nog eens compleet te maken. Hopelijk komt het er nog eens van. Inmiddels begon het weer te regenen en viel de wind weg. Daar kunnen vier volle zeilen en een roed met Busselneuzen niets aan doen. De leerlingen moesten duwen bij het afzeilen. Wij namen afscheid en werden door Hein en Piet teruggebracht naar hotel Buursink in Nijverdal, alwaar we afscheid namen van onze touroperators.

De Molen van Frans te Mander.

De 'Leemansmolen' te Vriezenveen

We kunnen terugkijken op een zeer geslaagde bestuursexcursie. Bij deze willen we het afdelingsbestuur van Overijssel, met name onze begeleiders Hein en Piet, bedanken voor de organisatie en de molenaars voor hun gastvrijheid.

Andreas de Vos

Nationale Molendag in het Rijk van Nijmegen

Het Rijk van Nijmegen is mijn reisdoel voor NMD 2000. Van de meeste molens in dat gebied heb ik al eens opnamen gemaakt (in april 1984), maar in die molens heb ik nog nooit een stap gezet. Bovendien zijn er vier standerdmolens bij, mijn favoriete molentype. Die ga ik vandaag allemaal bekijken. Dan is er nog een andere molen, die mij intrigeert, de "Joannusmolen" bij Heumen, die op de binnenroede jalouziezwichting heeft, terwijl de buitenroede gewoon Oudhollands is opgehekt.

Op weg weg naar het oosten kan ik langs de A15 al heel wat molenactiviteit waarnemen, al kan mijn blik steeds slechts vluchtig zijn, in de eerste plaats, omdat bebouwing en het alom tegenwoordige geboomte veel aan het oog onttrekken, maar vooral, omdat ik mijn aandacht bij het verkeer moet houden. Links zie ik al gauw de "Peilmolen" en molen "De Hoop" bij Oud-Alblas in beweging. Een voorzichtige blik achterom naar rechts leert mij, dat korenmolen "De Hoop" in Gorcum ook meedoet aan deze NMD. Van de beide Hellouwse wipmolens draait alleen die van Jan Knegt, pal aan de A15, met vier volle zeilen. Niet veel verder, ook rechts, bij het knooppunt Deil de poldermolen van Waardenburg, uitgerust met drie verticale schroefpompen, eveneens in beweging. Links dan weer, wat verder weg, vang ik een blik op van een draaiende molen, waarschijnlijk te Geldermalsen. Dan eveneens links, vlak langs de A15, gaat de poldermolen van Wadenoyen met twee volle zeilen moeizaam rond. Waarom geen vier volle? Daarna eveneens links gaat natuurlijk "De Korenbloem" van Douwe Veenstra vrolijk rond met vier volle zeilen. Hoe lang zal dat nog duren met de Betuwelijn als aanstormende bedreiging?

Tot Herveld rijd ik nu door een molenloos landschap en op molen "De Vink" aldaar gunt een hoge rij essen langs de A50 mij maar een heel korte blik. Vanaf de brug over de Waal zie ik rechts in de verte het wiekenkruis van de molen van Winssen rondgaan.

Standerdmolen "De Haag" te Beuningen.

Dan wacht mij een onaangename verrassing, een wegomlegging. Vanaf het knooppunt Ewijk is de A73 naar Nijmegen gestremd. Ik moet dus op een andere manier in Beuningen zien te komen. Rechtsaf dus maar over Deest en Winssen langs de van Heemstraweg. De molen van Winssen is eigenaardig opgezeild. Op de binnenroede geen zeil en op de buitenroede twee duikertjes. Zo zal het de molenaar bij zijn opleiding vast niet geleerd zijn.

Beuningen, standerdmolen "De Haag"

De standerdmolen van Beuningen is mijn eerste reisdoel. Het is een gesloten model en hij staat op een aarden verhoging van zo'n twee meter hoog, waaromheen een haag van spaanse aak is geplant. Op een bord lees ik tot mijn genoegen, dat de molen de naam "De Haag" heeft gekregen. Dat was mij niet bekend. Bij de staart van de molen maak ik kennis met vrijwillig molenaar Cor Huysmans, die mij hartelijk welkom heet en mij meteen koffie aanbiedt. Daartoe gaan we naar een stenen schuur, die naast de molen staat.

Op tafel staat een model van de standerd van Retranchement met Dekkerwieken. Deze molen was vroeger inderdaad gedurende een zekere periode verdekkerd, zo vertelt Huysmans tijdens de koffie. Ik zie een oude wan in de schuur staan, maar Huysmans maakt me attent op wat daarnaast ligt: een staakijzer van een motorkoppel met een konisch metalen staakwiel, waarin nog enkele restanten van houten kammen steken. "De aandrijfas daarvan ligt nog in de tuin van de buren, die kunnen we straks van boven uit de molen goed zien", zegt Huysmans. Hij is in het gezelschap van zijn kleinzoon, die regelmatig de schuur binnenkomt om iets te melden over de bezoekersaantallen. Hij mag alle kinderen, die op bezoek komen een foto van de molen geven.

Huysmans heeft een interessant verhaal over de laatste beroepsmolenaar van de molen, v.d. Pol, die inmiddels niet meer leeft. V.d. Pol had behalve de molen zowel een boerderij als een bakkerij. Hij verbouwde dus graan, maalde dat op de molen en maakte er in de bakkerij brood van. Toen de molen bouwvallig werd, nam v.d. Pol het al eerder genoemde motorkoppel in gebruik.

De molen stond vroeger aan de rand van het dorp, behoorlijk vrij dus. Toen v.d. Pol zijn bedrijf beëindigde, was de molen een bouwval geworden. Hij verkocht de molen aan de gemeente voor een symbolische gulden. De gemeente wilde de molen verplaatsen naar de andere kant van het dorp, omdat hij op de huidige plek helemaal ingebouwd was geraakt tussen woningen. V.d. Pol had echter bij de verkoop bedongen, dat de molen op z'n plek moest blijven. De gemeente vocht dit aan in een proces, maar v.d. Pol won. Hij had intussen z'n boerderij tot bungalow omgebouwd en wilde vanuit z'n huis het zicht op de molen houden.

Toch wilde de gemeente de windvang van de molen verbeteren en liet daartoe de molenberg aanleggen. V.d. Pol protesteerde/procedeerde daartegen, maar ditmaal won de gemeente en v.d. Pol was het vrije zicht vanuit zijn woning kwijt.

We begeven ons naar de molen en Huysmans vertelt mij intussen, dat de molenniumvlag, verpakt in een luchtdichte PVC-buis in de molenberg is begraven. We beginnen met een bezoek aan het 'onderhuis', dat maar liefst vier toegangsdeuren heeft. Dat heeft de vorm van een regelmatig achtkant en is gedekt met gepotdekselde delen. Binnen wijst Huysmans me erop, dat van de acht steekbanden nog slechts drie uit de oorspronkelijke

De brasem en de door het provinciaal bestuur van Gelderland aangeboden bilhamer in "De Haag".

molen zijn gehandhaafd. Het zijn alle 'binnensteekbanden'.

Nu gaan we naar boven. Aan de staart van de molen valt me iets bijzonders op: er zijn planken op gespijkerd. Huysmans vertelt me, dat die planken het regenwater van de staart weghouden, zodat deze langer geconserveerd blijft. De planken zijn op een 'gepotdekselde' manier op elkaar bevestigd, zodat er toch een luchtlaagje boven de staart aanwezig is.

Naar de brasem kijk ik voor het eerst met meer interesse. Hij bestaat overlangs uit twee delen, die met tweemaal twee ca. 50 cm lange bouten ter weerszijden van de standerd aan elkaar zijn bevestigd. Boven de maalbak hangt een prachtige bilhamer, bij de opening van de molen aangeboden door het provinciaal bestuur van Gelderland. In de molen zijn twee koppels stenen aanwezig. Het onderste koppel, achter de standerd bestaat uit kunststenen, het bovenste, een zolder hoger uit blauwe stenen. Het benedenste koppel heeft een steenspil, waarvan het lantaarnwiel nog afkomstig is uit de oude molen en slechts twaalf staven heeft, die, naar het slijtpatroon verraadt, al eens zijn gekeerd. Omdat de molen twee koppels stenen heeft, heeft het bovenwiel twee velgen, waarvan de achterste, zoals gebruikelijk, een kleinere diameter heeft.

De beide velgen van het bovenwiel en een lantaarnwiel.

Ik ontdek een prachtige veiligheidsmaatregel van Huysmans. Hij heeft de moeren van de strop rond de bovenas, vlak achter de hals omwikkeld met jute, zodat het niet mogelijk is, dat hij er met z'n kleding achter kan blijven haken. Met mijn opmerking daarover ontlok ik hem nog een fraai verhaal. Hij merkte op een gegeven moment zo'n twee jaar geleden, dat dit jute nogal verpluisd was: muizen! Er zat een nest naast de tempelbalk! Het werd een grote plaag. Huysmans nam toen rigoureuze maatregelen: hij haalde alle graan en meel uit de molen en maakte alle 'maalgangen' schoon. Natuurlijk bekijk ik het gaffelwiel. Het is het oude gaffelwiel met nieuwe houten gaffels. Het varkenswiel aan het andere einde van de luias, grijpt, zoals gebruikelijk, in op de binnenkant van de kammen van het bovenwiel. In de molen hangt een bijzondere hamer, die aan de ene kant puntig is en aan de andere kant is afgeplat. Huysmans legt uit, dat dit een zgn. kneushamer is, die wordt gebruikt voor het afvlakken van stenen, voordat er een nieuw scherpsel wordt opgezet.

Een interessante molen met een interessante vrijwillige molenaar, uit wiens mond ik nog een prachtige spreuk opteken, die met molens

De staart en het balkon van de standerdmolen van Batenburg. Let op de afdekking van de staartbalk.

niets te maken heeft, wel met ziekte en gezondheid: Een ziekte komt te paard gereden, maar trekt zich terug met ezelschreden, m.a.w. je hebt een ziekte sneller opgelopen dan je er weer af komt. Huysmans raadt me af naar de molen van Hernen te gaan, omdat die in restauratie is. Daarom kies ik als volgend reisdoel de standerd van Batenburg. Ik neem hartelijk afscheid van Huysmans.

Batenburg, standerdmolen

De vrijwillig molenaar van de standerd van Batenburg, Jos Titulaer, heeft, omdat hij elders verplichtingen heeft, zijn molen toevertrouwd aan zijn leerling Bastiaan Dolmans, die een van zijn vrienden als gezelschap heeft. De molen voert vier volle zeilen, maar staat door de nabijheid van hoge populieren regelmatig stil. Tussen de wiekuiteinden zijn vlaggenlijnen gespannen. De vlaggetjes zijn van kunststof en voldoen volgens Bastiaan uitstekend. Hij waarschuwt me voor de aanwezigheid van schapenpoep rond de molen.

Het 'onderhuis' van deze molen is ook achtkantig en heeft drie toegangsdeuren. Het is afgedekt met verticaal beschot. Binnen zijn er interessante dingen te zien. De onderste kruisplaat b.v. is naar beneden doorgebogen, terwijl deze gewoonlijk recht is. Dat de molen de neiging heeft naar het noorden scheef te zakken, heeft ook gevolgen gehad voor de kruisplaten. Goed is te zien, dat de onderste kruisplaat aan de noordkant bijna tegen de muur van het 'onderhuis' aanligt, terwijl er aan het zuidelijk einde ervan minstens 30 cm tussenruimte is. Om te voorkomen, dat de steekbanden tijdens dit proces uit de kruisplaten losraken heeft men stroppen om de buitenste steekbanden aangebracht en bevestigd in de kruisplaten.

Ook bij deze molen is de staart met planken afgedekt, net zoals bij "De Haag", maar hier niet direct op de staartbalk zelf. Er zitten klossen tussen de balk en de planken, zodat er een vrij ruimte is van enkele centimeters tussen de balk en de planken.

We gaan de molen binnen. Bastiaan vertelt, dat de molen in principe iedere woensdag maalt voor twee bakkers (vroeger waren dat er vijf!) en een aantal particuliere klanten. Voor het malen wordt gebruik gemaakt van het onderste koppel; het andere ligt open. Beide koppels bestaan uit blauwe stenen. Bastiaan wijst me op het linker windluikje, dat niet uitneembaar is, maar scharnieren heeft. Rond het bovenwiel is een ijzeren hoep genageld.

Een met een strop beschermde steekband in de standerdmolen van Batenburg.

Als dat maar geen problemen gaat opleveren in de toekomst, denk ik, na wat ik over de bevestiging van de hoep heb gelezen in vroegere Gildebrieven. Stel, dat zo'n nagel losraakt, welke invloed heeft dat op het vangen van de molen? Ik uit mijn bezorgdheid tegenover Bastiaan en hij vindt zelf, dat de molen nogal schokkerig vangt.

Hij wijst me erop, dat voor de vulstukken rond de gietijzeren bovenas de in vieren gespleten en ingekorte oude houten bovenas is gebruikt. Onze 'voorouders' waren toch vindingrijk, als het erom ging oud materiaal te hergebruiken. Ik heb daar in de loop der jaren al heel wat fraaie voorbeelden van gezien. Bastiaan laat me zien, dat de bovenas al eens naar voren is gebracht. Dat is te zien aan een houten wig, die aan de penzijde van de as is aangebracht.

'De Maasmolen' te nederasselt.

We tellen de staven van het lantaarnwiel. Het zijn er 14. In de vorige molen waren het er 12. Aangezien er in een standerdmolen sprake is van een directe overbrenging van bovenwiel op de steenspil, moet een verschil van 2 of 3 staven in het lantaarnwiel toch wel een merkbare invloed hebben op de snelheid van de steen. Het wiel heeft vier metalen trekstangen.

Bastiaan leidt mijn aandacht nu naar de dakbedekking van de molen: riet! Een dergelijke dakbedekking mag bij een standerdmolen toch wel bijzonder worden genoemd. Hij vraagt zich echter af, of dat een vonkenvanger rond de vang niet noodzakelijk maakt.

De voorste velg van het bovenwiel, dat is die aan de zijde van het stormbint, heeft 8 plooistukken, de andere het normale aantal van vier. Op de standerd prijken de namen van twee molenmakers uit de achttiende eeuw: Peter van der Sande, 1790 en Cornelis Schets, 1797.

Het balkon van de molen is drie weken geleden netjes geschilderd, de schoren hebben nieuwe afdekplaatjes gekregen (tegen het inrotten) en de hele staart is in de teer gezet. We gaan weer naar beneden en ik krijg van Bastiaan een heerlijke mok thee. De mok toont een visie van een kunstenaar op de molen. Dat beschouw ik als een waardig besluit van mijn bezoek aan deze interessante molen.

Nederasselt, standerdmolen "De Maasmolen"

Over de Maasdijk begeef ik mij naar de volgende standerdmolen, "De Maasmolen" in Nederasselt. Vrijwillig molenaar Jacques Höppener zit schaars gekleed te zonnen tegen het onderhuis van de molen en leest daarbij een krant. Blijkbaar vindt hij zijn lectuur zeer boeiend, want pas als ik hem goedemiddag wens, kijkt hij op en verontschuldigt hij zich voor z'n schaarse kledij. Ik antwoord, dat het fraaie weer daar alle aanleiding toe geeft.

Höppener vertelt: de molen heeft toebehoord aan de familie van Haren, die een transportbedrijf hebben. Dat werkte vroeger met paarden en wagens (kunt u u dat nog voorstellen?), maar tegenwoordig uiteraard met grote vrachtwagens. De molen stond oorspronkelijk bui-

Houten plateau met namen van molenmakers in "De Maasmolen".

tendijks. Dat bleek niet zonder gevaar. Buitendijks lag nl. ook fort Coehoorn en ten behoeve van dat fort moest het land soms onder water worden gezet. Maar in 1739 sloeg het noodlot toe. Het Maaswater kwam zo hoog, dat de molen werd weggespoeld. In 1741 werd er voor de Van Harens binnendijks een nieuwe molen gebouwd. Tot 1973 heeft de molen daar gestaan. De conditie van de molen was toen inmiddels slecht geworden. De beide steenlijsten b.v. waren boven de steenbalk geknapt. In dat jaar is de molen naar de huidige plaats verhuisd en zoveel mogelijk onderdelen ervan zijn voor de nieuwe molen gebruikt.

We gaan de molen bekijken. Ook bij deze molen is de staart met planken afgedekt. In het 'onderhuis', dat is gedekt met dakleer, ontdek ik, dat ook bij deze standerd stroppen rond de buitenste steekbanden zijn aangebracht.

De molen heeft een houten bovenas, met ijzeren insteekkoppen voor het hals- en het penlager. De molen heeft één koppel stenen. Het tweede koppel is nl. niet herbouwd. Wel is aan de voorkant van het bovenwiel het aandrijfwiel daarvoor aanwezig. Höppener laat me zien, dat in het vanganker, de verbinding tussen de koebouten en het buikstuk van de vang, het jaartal 1741 is aangebracht. Fraai is ook een plateau met houtsnijwerk, dat blijkbaar het werk is van vroegere molenmakers. Ik lees de namen C. v.d. Broek, 1865, J. Kloosters, 1860, T. Rutjes en A. v. Beckum, beide zonder jaartal en de initialen P.J met het jaartal 1905.

Hij vertelt me ook, dat hij op de jl. bevrijdingsdag een roofvogelnest op de windpeluw heeft aangetroffen. Om zich tot die plek toegang te verschaffen, had de vogel gebruik gemaakt van het feit, dat een van de luiken in slechte conditie verkeerde. Höppener was zeer verbaasd geweest, dat de vogel zulke grote takken door die nauwe opening naar binnen had weten te krijgen. Hij laat me een van die takken zien. In het nest hadden vijf eieren gelegen. De vogel had het nest in de steek gelaten, blijkbaar geschrokken door het feit, dat Höppener de molen die dag had verkruid. Toen Höppener in de gaten kreeg, dat de vogel niet terugkeerde, heeft hij het nest opgeruimd. Alle vorige keren, dat een roofvogel een nest in de molen had gemaakt, had het dier dit gedaan op de luias onder het uit de molen stekende afdakje.

Om het varkenswiel van de luias is een oude autoband aangebracht. Dat werkt tegen de binnenkant van de velg van het bovenwiel. Heel apart is het gaffelwiel. Vier van de gaffels zijn van hout, de overige van metaal. We verlaten de molen weer. Buiten wijst Höppener me het huis aan, waar hij woont. Het is een prachtige oude boerderij in T-vorm. Een dergelijke hoeve noemt men hier een Gelders dwarshuis.

Ik maak nog wat opnamen van de molen, staand tussen het fluitekruid. Het is werkelijk een prachtig plek-

Het gaffelwiel in 'De Maasmolen'. Vier gaffels zijn van hout, de overige van metaal.

Malen om den brode?

- baktarwe / bakrogge
- meel, bloem en mixen
- Natuurgraan®
  -kleinverpakking
- levering door heel Nederland
- advisering

MOLEN DE HOOP – WERVERSHOOF

Zijdwerk 15 - 1693 NZ Wervershoof
telefoon 0228-582720 - fax 0228-581314
Wij produceren onder H.A.C.C.P.

Fa. J. J. Vendrig & Zn.
GROOT- EN KLEINVERPAKKING

VENDRIG'S PAPIERENZAKKEN VOOR UW BAKKERSMEEL:

Wij leveren zakken van
1-30 pond.
Zakken van 25 kg.
Wit en bruin.
Het bedrukken van de zakken met uw eigen molen is mogelijk.
Bel geheel vrijblijvend voor onze concurrerende prijzen.

Julianalaan 15
3417 GJ Montfoort
Tel. 0348-471521
Fax. 0348-471512

je hier, aan een wiel, dat als restant van een vroegere dijkdoorbraak is overgebleven. Dan neem ik afscheid van Höppener en bedank hem voor zijn uitleg. Tijdens mijn bezoek zijn er geen andere belangstellenden in de molen komen kijken.

Standerdmolen 'Zeldenrust' te Overasselt.

Overasselt, standerdmolen "Zeldenrust"

Naar de volgende molen, de standerd van Overasselt, is het niet ver. De molenaar van deze molen ken ik. Ooit was hij leerling van Rob van Zijll, de vrijwillig molenaar van de Groeneveldse molen te Schipluiden. Hij heeft dus een opleiding gehad als watermolenaar.

Als we elkaar hebben begroet, komt het gesprek daar al snel op terecht. Mart Peerlings heeft wel even moeten wennen hier als waterrat tussen de meelmuizen. Met zijn Gelderse collega's ontstonden de nodige discussies, b.v. over de zeilvoering en over het opzeilen. Op z'n Gelders rolt men het zeil eerst helemaal uit, maakt dan het rechteronderhoektouw vast om pas daarna naar boven te gaan om de lussen om de kikkers te leggen. Mart vindt dat een gevaarlijke methode, omdat de wind dan het geheel uitgerolde zeil gemakkelijk kan grijpen. Als je het zeil geleidelijk uitrolt, terwijl je bezig bent de lussen rond de kikkers te leggen, is daar veel minder kans op. Ook ontstond er een discussie over de vorm, waarin een gezwicht zeil op het hekwerk moet komen te liggen. Rob van Zijll wilde dat altijd in een fraai gebogen lijn, zoals dat blijkbaar bij watermolens usance is. In ieder geval niet volgens een snaarstrakke rechte lijn. "Ik wil geen hakmessen zien", aldus Rob. Mart kan zich zo'n beetje voorstellen, hoe Jan Knegt zich voelt als poldermolenaar tussen korenmolenaars, nl. ongeveer omgekeerd evenredig met korenmolenaar Jan Eeland (van "De Hoop" in Maasdam) tussen de poldermolenaars in het Westen. Die laatsten hebben Mart, bij een bezoek aan de "Zeldenrust" al eens schertsend gevraagd: "Kunnen we het scheprad niet even in werking stellen?" Tja, een wereld van verschil tussen een korenmolen en een poldermolen. Het pietepeuterig nauwkeurig afstellen van een koppel stenen om een regelmatig product te krijgen tegenover de van-dik-hout-zaagt-men-planken-methode om het water zo snel mogelijk de polder uit te krijgen. Anders gezegd: kwaliteit tegenover kwantiteit.

Mart vertelt, dat de molen afkomstig is uit het Brabantse Raamsdonksveer, maar een typisch Gelderse kap heeft gekregen. Het 'onderhuis' is achthoekig, maar het grondvlak is geen regelmatige achthoek; de zijden tegen de kopse kant van de stiepen zijn aanmerkelijk kleiner dan de overige zijden. Ook in deze molen liggen er stroppen rond de buitenste steekbanden.

Van de twee koppels stenen is er één niet bruikbaar, omdat de loper een verkeerd scherpsel heeft. Dat betekent, dat deze steen niet uit een standerdmolen afkomstig is, maar uit een andere korenmolen, waar de overbrenging een schakel extra heeft. We bekijken de lantaarnwielen. Dat van het bovenste koppel heeft 14 staven, waarvan twee schietstaven. Dit lantaarnwiel heeft 4 stutstaven en 7 trekstangen. Het andere lantaarnwiel heeft 15 staven, 4 stutstaven en 4 trekstangen. Van het bovenste steenkoppel was de binnenrijn gebroken. Daarvoor is een nieuwe gemaakt. Het is echter nog niet gelukt het koppel met de nieuwe binnenrijn goed af te stellen.

Het valt mij op, dat de langzaam rondgaande molen een kreunend geluid maakt. Mart vertelt, dat ze er nog niet precies achter zijn, waardoor dat wordt veroorzaakt. Het moet gemaakt worden door de bovenas, want het is buiten ook goed te horen. Een groot probleem vormt de steenkraan. Deze kan met omhooggedraaide steen niet onder de koppelbalk door, een euvel overigens, waar de vrijwillige molenaars van de andere standerdmolens, die ik vandaag bezocht, ook over spraken.

Op de luias heeft de molen in plaats van een varkenswiel een eenvoudige cirkelvormige houten schijf, waaromheen een kunststof band is aangebracht. Deze werkt op de binnenkant van de velg van het bovenwiel.

Overbrenging van bovenwiel op luias in de 'Zeldenrust'

De molen krijgt vooral bezoek van ouders met kleine kinderen. Die laatsten vinden het prachtig de lange trap te beklimmen, maar zijn heel wat angstiger bij de terugtocht. Dan moet Mart wel eens de helpende hand toesteken en geruststellende woorden spreken. Ik kijk op mijn horloge. Het is kwart over vier en ik wil nog één molen bezoeken. Mart loopt een eindje met me mee en belooft me voor de Gildebrief nog een verslag van een excursie van Gelderse molenaars aan molens in Zuid-Holland.

Heumen, "Joannusmolen"

Naar Heumen is het niet ver. De biotoop van de "Joannusmolen" is bepaald niet ideaal te noemen, zeker niet, omdat het hier gaat om een grondzeiler. Er staan vooral veel bomen omheen, maar ook silo's, schuren en een woonhuis. De wind komt op deze NMD wel uit de

ongunstigste hoek, het noordoosten. De molenaar van deze molen, Wim Thönesen is niet aanwezig, zo vertelt zijn 15-jarige zoon Pepijn, die de taak op zich heeft genomen het publiek in deze molen rond te leiden. Zijn vader is aanwezig bij de opening van de Plasmolen bij Mook, een waterradmolen. Hij vertelt, dat op de "Joannusmolen" tegenwoordig alleen glutenvrije producten worden gemalen, zoals mais, gierst, rijst, soja en quinoya (lijkt op gierst). Bij de molen is een stand van deze producten ingericht, die wordt bemand door Pepijns vriend Tim Henke. Ik zie producten liggen als biologisch pannekoekenmeel, biocrêpes, bioculinaire muesli e.d. Op de verpakking lees ik de slogan: Biologisch eten is actief milieu beschermen. Een meisje maakt pannekoeken van deze producten en bestrooit deze met gestampte muisjes. Het publiek, dat af en aanloopt, mag ervan proeven.

De molen, die op mij een vrij kleine indruk maakt (komt dat door de hoge bomen en de gebouwen eromheen?), is in werkelijkheid met z'n vlucht van 24 m helemaal niet zo klein. In ieder geval zijn er drie koppels stenen in opgesteld. Het koppel op de begane grond is een motorkoppel. Het wordt door een elektromotor aangedreven. Vroeger gebeurde dat door een dieselmotor, die ver buiten de molen stond opgesteld.

De 'Joannusmolen' te Heumen.

De te malen producten worden de molen ingeblazen door een metalen buis, die vanuit de schuur over het erf loopt naar de noordelijke toegangsdeur van de molen. Daar buigt de buis zich naar boven tot bijna in de kap van de molen. Het naar boven geblazen product stuit daar tegen een rooster, waardoorheen de lucht weg kan, en valt dan naar beneden in een kleine silo. Dit is een stoffige transportmethode. In de kap van de molen liggen dan ook al snel lagen stof. Pepijn vertelt, dat ze voor deze Nationale Molendag twee dagen bezig zijn geweest de molen een voor het publiek toonbare aanblik te geven en dat heeft alles te maken met die transportmethode. Vooral in de kap ligt het stof soms centimeters dik.

Dat heeft kraaien er niet van weerhouden er nesten te bouwen. Als ik het luik naar de kapzolder openschuif klinkt mij het gepiep van de jonge vogels dan ook tegemoet. Pepijn vertelt, dat ze de nesten niet hebben verwijderd, omdat de boeren in de omgeving al zo veel kraaien afschieten. Het geeft wel problemen met het kruien van de molen, want achter het Engelse kruiwerk zie ik heel wat takjes liggen. De nesten kan ik echter niet ontdekken.

Twee maanden geleden hebben ze het 'planzichter-zeefsysteem' uit de molen gesloopt, omdat het niet meer werd gebruikt. De functie van deze planzichter is dezelfde als die van de buil in een authentieke korenmolen. Wel aanwezig is een door een motor aangedreven apparaat, dat sojabonen in brokjes snijdt. Eén van de bezoekende dames vertelt mij, dat zij deze brokjes eerst in de week zet, waardoor ze opzwellen, en ze dan braadt. De smaak van dit product is nauwelijks te onderscheiden van echt vlees.

De molen heeft een sleepluiwerk, maar over het gaffelwiel hangt geen touw meer. Pepijn vertelt, dat ze het luiwerk nog af en toe gebruiken voor het omhoogbrengen van zware onderdelen e.d.

Als we weer beneden komen, zie ik enkele bekende gezichten. Bastiaan Dolmans en zijn vriend komen op de molen toelopen en even later is ook molenaar Wim Thönesen aanwezig. Hij vertelt, dat de meeste producten, die hij maalt, worden verpakt op een bedrijf in Cuijk. Hij is in 1983 vrijwillig molenaar geworden op deze molen. "Toen kon ik nog helemaal naar de Mokerhei kijken", zegt hij. Pepijn laat me zien, dat de linker lange schoor is vernieuwd, maar nog niet geverfd. Aan de staartbalk is een nieuw onderstuk aangescherfd, omdat het ernstig was ingerot. De molen heeft overigens een lier als kruimechanisme.

Omdat het al tegen zessen loopt, gaat het gezelschap aan het werk de molen terug te kruien op het zuidwesten. Dat is een hele klus, want daarvoor moet de molen een halve slag om. De molen lijkt niet veel profijt te hebben van z'n Engelse kruiwerk. Daar zijn die kraaienesten waarschijnlijk verantwoordelijk voor. Tim Henke bedient de slinger, maar de anderen moeten hem met duwen tegen en trekken aan de staart helpen om het geheel in beweging te houden, zo zwaar gaat het blijkbaar.

Als de molen weer op het zuidwesten staat, nemen alle bezoekers afscheid van de Thönesens en keren huiswaarts. Ik heb weer veel geleerd op deze dag. Geen enkele molen is meer in beweging, als ik langs de A15 richting Rotterdam rijd. Van de "Voorste Hellouwse Wip" moet nog een zeil worden weggerold en geklampt. Die molen heeft vandaag dus toch gedraaid. Toen ik er vanochtend langskwam, was hij nog niet in beweging.

Als ik ben thuisgekomen en de televisie aanzet, zie ik tot mijn ontzetting, hoe rampzalig deze schitterende dag is geweest voor Enschede.

Met vereende krachten wordt de molen weer teruggekruid naar het zuidwesten. Aan de slinger Tim Henke; trekkend Bastiaan Dolmans. Duwend links de vriend van Bastiaan, rechts Pepijn Thönessen. Op de achtergrond molenaar Wim Thönesen.

Jan v.d. Vlies

Tweetrapsbemaling in één molen

door Peter de Moes

In de Bommelerwaard, een kilometer of tien ten zuidwesten van Zaltbommel, ligt Aalst. Een onbeduidend plaatsje, waar niks bijzonders valt te beleven. Als molenaar heeft men er al helemaal niets te zoeken, want Aalst is al heel lang molenloos. Verwar dit Gelderse Aalst niet met het Noord-Brabantse Aalst, want daar staat wèl een molen.

Maar vroeger, zo'n 150 jaar geleden, heeft Aalst in Gelderland een uitzonderlijke molen gekend. Het was een groot achtkant, waarvan het gaande werk was ingericht volgens het 'vereenvoudigd stelsel' van Jan Blanken. Dergelijke molens hadden twee of drie schepraderen, die met weglating van het waterwiel, 'op eenvoudige wijze' werden aangedreven.

De molen van Aalst was hierin een bijzonder geval, want onderin de molen hingen maar liefst *vier* schepraderen. Bovendien waren de waterlopen zodanig ingericht, dat de schepraderen twee aan twee zowel parallel als in serie konden werken!! In het laatste geval was de molen dus een tweegang!

Maar vooraf en ook om er een beetje in te komen bekijken we het vereenvoudigd stelsel, zoals het begon (zie ook Gildebrief 99/4).

De Culemborgse wipmolens

Jan Blanken, geboren in 1755, had in 1790 gewezen op de korenmolens, die twee of drie maalkoppels hadden, en op zaagmolens met drie zaagramen, die meededen naarmate het harder woei. Zo was hij op het idee gekomen om poldermolens in te richten met meer schepraderen en zodoende het rendement te verhogen. Want met de keuze uit een smal of een breed scheprad of door beide schepraderen in te zetten, kon de poldermolenaar z'n molen veel beter aanpassen aan de sterke verschillen in windkracht.

De allereerste molen, die op deze manier werd uitgerust, stond bij Leerdam. Daar, aan de Linge, bemaalden drie wipmolens de Culemborgse Vaart, een boezem, die bij Leerdam in de Linge uitmondt. De molens, de no.'s 5, 6 en 7, stonden relatief dicht bij elkaar en buitendijks. Van no. 5 moesten in 1826 de wielbak, het waterwiel en de houten wateras worden vernieuwd. Dat kostte volgens berekening *f* 1300,=, exclusief het oude scheprad, dat gehandhaafd kon blijven. Kosten van het vereenvoudigd stelsel: *f* 850,=, inclusief het tweede scheprad. Een stuk goedkoper dus! Maar daarmee was men niet klaar, want er moest natuurlijk een tweede krimp worden aangelegd. Dat kostte *f* 650,= extra. De totale kosten van de ombouw bedroegen dus *f* 1500,= (voor de prijzen van vandaag de dag moet men dit vermenigvuldigen met 80(?)).

Uiteindelijk was men dan wel duurder uit, maar Blanken wees op het wegvallen van dure onderdelen als de wateras, het waterwiel en de wielbak. Dat was immers van groot belang, *"dewijl vele molens langs de Linge, zoals deze, buitendijks staan en doorgaans elken winter de wielbakken vol water zijn en de kamraden met de wateras zich somwijlen langen tijd daarin gedompeld bevinden"*, schrijft hij.

De ingreep was relatief eenvoudig. Men handhaafde het oude scheprad, verwijderde de wateras, het waterwiel en de onderschijfloop, verdiepte de wielbak tot een tweede krimp, waarin het tweede scheprad z'n plaats kreeg. De schepraderen kregen ieder een korte wateras en een ijzeren tandkrans rond de schoepen. Deze tandkrans werd van bovenaf rechtstreeks aangedreven. De schepraderen konden onafhankelijk van elkaar in en uit het werk worden gezet. Zie voor dit laatste Gildebrief 99/4, pagina 10 en voor het bovenbeschreven gaande werk tekening 1. Deze tekening betreft weliswaar wipmolen no. 7 bij Haastrecht, maar die molen is in 1830 op nagenoeg identieke wijze omgebouwd als de Culemborgse wip bij Leerdam.

In januari 1827 begonnen de "Meesters-Molenmakers" W. Grijns en M. Keij een serie proefmalingen, nieuwsgierig gadegeslagen door een aantal hoogwaardigheidsbekleders en natuurlijk met spanning gevolgd door *"Den Hoog Edelgestrenge Heer Staatsraad Inspecteur Generaal"* van Rijkswaterstaat zelf, Jan Blanken. Die zag tot z'n genoegen, dat het een succes was.

Men vergeleek de vereenvoudigde molen met één der andere wipmolens, die nog traditioneel was ingericht. Deze stond ongeveer 75 meter naar het zuidwesten. Voor een eerlijke test zette men het nieuwe scheprad uit het werk. Na vier uren proefmalen bleek, *"dat het scheprad van den vereenvoudigden molen no. 5 165 meerder ronddraaiingen heeft gedaan dan dat van den molen no. 7."* Het vereenvoudigd stelsel was dus (in het begin) een succes.

Andere vereenvoudigde molens

Het lijstje zal niet volledig zijn. Een jaar na de ombouw van de Culemborgse molen no. 5, in 1828, bouwde men in Ilpendam, Noord-Holland, een achtkant met twee schepraderen. In 1830 bouwde men in Delfland een achtkant om. Ook deze molen, die de Zouteveense polder bemaalde, kreeg twee schepraderen. Eveneens in 1830 werd wipmolen no. 7 (er stonden er acht) op de Vlist bij Haastrecht voorzien van twee schepraderen (tekening 1).

Bij het droogmalen van de Zuidplas, die vanaf 1837 door dertig molens plus een aantal stoomgemalen werd drooggemaakt, bemaalden zes achtkanten, die ieder met drie schepraderen waren uitgerust, de ringvaart.

Tenslotte de provincie Utrecht. Daar was

Zeilmakerij van Neerven bv

opgericht 1925

van Neerven's MOLENZEILEN

'N BEGRIP VOOR DE MOLENAAR IN NEDERLAND,BELGIE EN DUITSLAND IN KATOEN,WK77 EN MARLON BOLUS ROOD

D.van Erpstraat 1
5341 AK OSS Nederland
Telefoon 0412-624028
Telefax 0412-627973

Sinds 1925

Tekening 1 (van Gerrit Pouw naar het origineel van Jan Blanken). Haastrecht, vereenvoudigde wipmolen met twee schepraderen.
Het vereenvoudigd stelsel in de ondertoren. De drie wielen a, b en c bij de koningsspil bestaan elk uit twee iepenhouten schijven, waartussen de ijzeren wielen zijn opgesloten. Het nieuwe scheprad is op de plaats van het oude waterwiel opgesteld. Het wordt via een ijzeren tandring opzij van de schoepen rechtstreeks aangedreven door het onderste spoorwiel a. Het spoorwiel daarboven (b) werkt via tussenwiel c, wentelas d en schijfloop e op het gehandhaafde oude scheprad, dat daartoe is voorzien van een ijzeren tandkrans op de schoepen.
Omdat het gaande werk voor een deel buiten de ondertoren was gelegen, plaatste men er een afdak boven.
Of dit al een echte (verhoogde) schepradkast was, meldt Blanken niet. De molenaar kon de schepraderen onafhankelijk van elkaar in- en uitschakelen door een deel van de tandkrans van de schoepen los te schroeven.

op 9 mei 1841 de Spengense wipmolen afgebrand en het polderbestuur was na een bezoek aan de Culemborgse wip gaan geloven in het vereenvoudigd stelsel. Daar werkte het systeem inmiddels al veertien jaar! Nog in hetzelfde jaar 1841 werd de verbrande molen omgebouwd en maalvaardig opgeleverd. De molen had één binnenscheprad, dat op een korte wateras in de ondertoren hing op de plaats van het overbodig geworden waterwiel. Een ijzeren onderschijfloop op de koningsspil werkte rechtstreeks op de tandkrans, die op het scheprad was bevestigd.

Maar het werd een mislukking. Al spoedig kreeg men te maken met zeer hoge onderhoudskosten en binnen tien jaar was de molen niet langer maalvaardig. Goede raad was duur: in 1851 werd de Spengense molen naar z'n oude toestand teruggerestaureerd.

Nu dan terug in de tijd, naar de molen met vier schepraderen in Gelderland.

De Drielse molen in Aalst

Rond 1830 hadden de bestuurders van de polders Hurwenen, Rossum, Driel, Hedel, Well en Ammerzoden, alle gelegen in de Bommelerwaard, een probleem. Sinds jaar en dag loosden die polders hun water op natuurlijke wijze op de Drielse Wetering. Deze wetering liep door de Bommelerwaard in Westelijke richting naar Aalst en eindigde via een sluis in de Maas. Bij laag Maaswater opende de sluis zich vanzelf en stroomde het water weg. Zonder kunstmatige middelen.

Maar in het begin van de 19e eeuw verslechterde de situatie. Het rivierpeil steeg in de loop van de tijd steeds verder. Dit had tot gevolg, dat het kwel- en regenwater in de polders in het voorjaar te laat werd geloosd en dat zelfs de lagere polders tot ver in de zomer wateroverlast hadden. De bestuurders van bovengenoemde polders kwamen *"na rijpe beraadslaging"* tot de conclusie, dat er een stoomgemaal op de Drielse Wetering moest komen. Maar dat was anno 1830 nog erg duur. Zeer duur. Misschien wel te duur. Daarom pasten de besluiteloze bestuurders een middel toe, dat altijd en overal werkte: men benoemde een commissie. Deze commissie kreeg tot taak na te gaan, of het bouwen van een stoomgemaal de hoge kosten wel waard was.

Wijze raad

Zoals we in het voorgaande hebben gezien, was Jan Blanken net in die tijd druk doende schepradmolens te vereenvoudigen. Het is dus niet verwonderlijk, dat de commissie het al snel raadzaam achtte *"ten deze in te roepen het wijs en verlicht oordeel van den Hoog Edel Gestrenge"* enz. enz., Jan Blanken dus.

Men reisde naar "Huize Vijverlust" te Vianen, waar Blanken woonde. Zijne Hoog Edel Gestrenge ontving de commissie "met alle welwillendheid en belangstelling". Hij was van mening, dat stoommachines weliswaar onmisbaar waren voor de handel, de nijverheid en de scheepvaart, maar dat ze voor het droogmalen van polders vooralsnog veel te duur waren. Hij ried het stichten van een stoomgemaal af, troonde de commissie mee naar de schuur achter z'n huis en liet hun een groot model zien van een molen met zijn "vereenvoudigd stelsel" (een model overigens, dat ook door stoom kon worden aangedreven).

En Blanken, toen al 75 jaar oud, bood aan kosteloos de plannen en de tekeningen uit te werken en tevens het toezicht op de uitvoering van het werk voor z'n rekening te nemen. Dat liet de commissie zich geen tweemaal zeggen. Men keerde opgewekt huiswaarts en machtigde in 1831 een subcommissie om *"eenen watermolen met vier schepraderen, het water twee hoog opmalende, alleen door wind beweegbaar, volgens het vereenvoudigd stelsel, aan den buitenvliet te Aalst te doen bouwen."* De grote peilverschillen, zowel in de boezem als in de Maas, eisten een molen, die laag en hoog kon opvoeren.

Op 8 oktober 1831 begon molenmaker D. Mans (in het Gelders Molenboek, uitg. 1969, staat abusievelijk 'Hans') aan de bouw van deze uitzonderlijke boezemmolen. Tien maanden later, begin augustus 1832, werd de Drielse molen maalvaardig opgeleverd. Kosten *f* 40.000,=, een enorm bedrag. Het was een groot achtkant met een vlucht van 28,40 m. De vier volle zeilen hadden een gezamenlijk oppervlak van 92,18 m2. De hekbreedte moet dus ongeveer 1,75 m zijn geweest. Het bovenwiel had een diameter van 3 m. Onderaan de koningsspil dreef een verzameling van zeven ijzeren tandwielen, een schijfloop, twee wentelassen en vier korte waterassen de vier schepraderen aan. Zie tekening 2. Al die ijzerwaren maakten het gaande werk bepaald niet sterker dan de traditionele constructie met houten kammen en staven. Blanken moet dit al vroeg hebben beseft, want hij adviseerde om de ijzeren wielen *"in te werken tussen iepen platen, met ijzeren bouten vast geschaard of geschroefd"*, want *"een ijzeren spoorwiel tussen houten platen is sterker dan een geheel ijzeren zamenstel op zichzelven."*

Immers, *"bij onstuimige winden"* werd *"het hele molengewrocht aan geweldige schokken en stooting blootgesteld"* waardoor *"één enkel stuk gegoten ijzer zou kunnen breken"*. En juist dit laatste was precies, wat later in de praktijk ging gebeuren. Het vertrouwde veerkrachtige houten gaande werk verdroeg de schokken veel beter!

De proefmalingen verliepen goed; bij heel weinig wind voerde het smalste scheprad al water op en bij toenemende wind maalde er zonder problemen *"een meerder getal gezamenlijk."* (zie voor de werking tekening 3). De commissie sprak z'n tevredenheid uit over *"het deugdzaam werk, door de Opzigters en Aannemer daargesteld"* en dankte de *"Hoog Edel Gestrenge Heer Blanken voor den belangloozen ijver, waarmede Zijn Hoog Edel Gestrenge de stichting van dezen molen heeft willen bevorderlijk zijn."* En wenste tenslotte *"dat tot deszelfs levensjaren nog vele zullen gevoegd worden, gepaard met een bestendig genot van ziels- en lichaamskrachten."* Die laatste wens was geenszins overbodig, want Blanken was inmiddels 77 jaar oud geworden. Hij stierf zes jaar later.

De molen heeft het maar 25 jaar uitgehouden. Het resultaat voldeed weliswaar aanvankelijk aan de verwachtingen, maar er openbaarden zich technische gebreken. Tanden braken af, de smalle schepraderen gingen slingeren en het in- en uitschakelen van de vier schepraderen was een tijdrovend gedoe (zie Gildebrief 99/4, pag. 10).

Verder was bij twee hoog opmalen de toevoer naar de lage schepraderen groter dan de afvoer van de hoge. De hoge konden de lage dus niet bijhouden. En tenslotte woei het zelden hard genoeg, dat men alle vier de schepraderen tegelijk kon inzetten. Uiteindelijk bleek de Drielse molen te weinig capaciteit te bezitten. In 1855 bouwde men er een stoomgemaal bij, maar hield de molen voor de zekerheid nog twee jaar aan. Maar het malen op stoomkracht was toch veel bedrijfszekerder en de onafhankelijkheid van de wind gaf de doorslag. Stoom won.....

Bronnen:

Jan Blanken, "Memorie van geschiedkundige aanteekeningen", 1834.
T. Blok, "Poldermolens in de Bommelerwaard", in het Gelders Molenboek, 1969.
Erik Stoop, "Experiment in de molenbouw bracht molenaar van Spengen in problemen", in het tijdschrift "Historische Kring Breukelen", juni 1998.

Tekening 2 (van Gerrit Pouw naar het origineel van Jan Blanken). Aalst. Het gaande werk van de Drielse molen met vier schepraderen. De 7 ijzeren wielen op de koningsspil en op de beide wentelassen d en d¹ waren weer ingeklemd tussen iepenhouten platen.

Links van de koningsspil hingen de twee lage schepraderen L¹ en L², ieder met een diameter van 6,60 m. L¹ was 47 cm breed, L² 37 cm.
Rechts van de koningsspil hingen de twee hoge schepraderen L³ en L⁴, beide met een diameter van 7,53 m. L³ was 31 cm breed, L⁴ 37 cm. De hoge schepraderen hingen een kleine 30 cm hoger dan de lage.
Spoorwiel b (1,45 m) onderaan de koningsspil werkte rechtstreeks op L², de tandring op het scheprad was opzij van de schoepen aangebracht.
Spoorwiel a (1,05 m) bracht via tussenwiel c (1,10 m), wentelas d en ijzeren schijfloop e (1,50 m) scheprad L¹ in beweging, dat daartoe midden op de uiteinden van de schoepen een tandring had.
Spoorwiel a¹ (1 m) tenslotte, dreef via tussenwiel c¹ (1,10 m) wentelas d¹ en de beide wielen e¹ (1,50 m) de grote schepraderen L³ en L⁴ aan. Alle schepraderen draaiden elk op een eigen wateras.

Tekening 3 (van Gerrit Pouw naar het origineel van Jan Blanken). Aalst. De waterlopen van de Drielse molen. N: Muren van de twee achterwaterlopen en de twee voorwaterlopen. M: tweemaal drie krimpmuren onder de molen. De krimpmuren waren gescheiden door een watergang QQ, die men kon afsluiten met schuif PP. Alle schepraderen hadden uiteraard een eigen wachtdeur.
De werking: Bij een normale waterhoogte in de Maas stonden de sluizen OO en O'O' open. Schuif PP was dicht en de molen kon, bij harde wind, met de vier parallel staande schepraderen veel water lozen. Naarmate de wind afnam, zette de molenaar de schepraderen uit het werk, totdat hij één smal scheprad overhield.

Wanneer de Maas extreem hoog stond, sloot de molenaar de sluizen OO en O^1O^1 en opende schuif PP. Schepraderen L^1 en L^2 voerden het waer dan op via voorwaterloop 1, watergang QQ en achterwaterloop 2 naar L^3 en L^4, die het vervolgens uitmaalden. Nu stonden dus L^1 en L^2 in serie met L^3 en L^4 en maalde de molen dus twee hoog! Bij minder wind moest de molenaar altijd minimaal twee schepraderen inzetten om getrapt te kunnen blijven malen.

Reactie op "kettingkruiers in Nederland"

Van Sjaak Herman ontving de redactie een reactie op het artikel over de kettingkruiers door Peter de Moes. In feite gaat hij in op de opmerking op de binnenpagina (overigens een opmerking van redactielid Jan v.d. Vlies) over de kap van de molen van IJzendijke, waaraan nog te zien zou zijn, dat deze molen vroeger een kettingkruier is geweest. Die opmerking was volgens Sjaak Herman een slag in de lucht, want:

"Dit klopt van geen kanten, maar is begrijpelijk: Hollandse molens met sterke Vlaamse invloeden, die in Zeeuws-Vlaanderen staan. Vroeger, pakweg tot ca. 1930, werden Zeeuws-Vlaamse molens veel door Belgisch-Vlaamse molenmakers gebouwd, omdat de Westerschelde toen nog een grote barrière vormde (voor Hollandse molenmakers).

Zo kreeg de kap in IJzendijke een Westvlaamse uitvoering: aan de voorzijde kort overgebouwd vanwege de (volgens mij) dan anders grotere neiging tot kantelen van de windpeluw; aan de achterzijde daarentegen verder uitgebouwd als tegenwicht en om een langere bovenas te kunnen herbergen.

De molen werd in 1965 gerestaureerd. Daarvoor was de molen eigenlijk alleen maar het slopen waard, zo slecht was de romp. De restauratie werd uitgevoerd door een Groningse molenmaker. Hij construeerde - niet gehinderd door enige kennis over een Vlaamse kap, noch door een gedetailleerde tekening - een pseudo Vlaamse kap met gordingen i.p.v. sporen, gebogen i.p.v. kaarsrechte mansardekap, een 'omgekeerd' achterkeuvel, d.w.z. balken en kepers binnen i.p.v. buiten en uitkruipluiken, die in Vlaamse kappen nooit voorkomen.

Ook hier de invloed van de molenmaker, maar dan op een voor de 60-er en 70-er jaren kenmerkende manier, hetgeen volgens mij nu toch wel, dankzij het Gilde met de gediplomeerde molenaars, redelijk de kop is ingedrukt.

Dus geen achteruitgebouwde kap van de voormalige kettingkruier, maar een nieuwe Gronings-Vlaamse! In dit verband zou het m.i. aanbeveling verdienen om in de lesstof veel aandacht te besteden aan de streekeigen details en uitvoeringen. Mijn ervaring is, dat men constant met de molenmaker moet overleggen, hoe e.e.a. moet worden uitgevoerd. Als we de molenmaker z'n gang laten gaan, doet hij het (in mijn geval) op z'n Limburgs. Het vereist veel inspanning (bestekken en tekeningen tot in detail maken!) en dat allemaal door *vrijwillige* molenaars! Maar dat is nou juist zo boeiend en uitdagend aan onze 'hobby'."

Verder schrijft Sjaak Herman:

"Mijn conclusie over de kettingkruiers is overigens gelijkluidend aan die van Peter de Moes. De ogenschijnlijk zo doeltreffende kruiinrichting voldeed in werkelijkheid helemaal niet zo goed. De kap stond bij windbelemmering, maar vooral bij zeilvoering op één roede, enorm te raggen. Bij een kap met staart, zoals in IJzendijke b.v., is dat ook al het geval.

In zijn tekening van de pen van de kettingkruier heeft Gerrit met z'n klamp toch wel erg moeilijk gedaan. Het was veel simpeler: een schalm van de ketting werd over de muurpen geschoven en daarna ging er een losse pen door de muurpen heen, zodat de ketting niet meer van de muurpen kon afschuiven. In IJzendijke werd de ketting vastgemaakt aan (nog aanwezige) haken. In de steenzolder is nog een stuk van de tandheugel verwerkt."

copperant 't y coatings b.v.

Het meest complete onderhoudsprogramma voor uw molen.

Copperant biedt alles wat uw molen nodig heeft, zoals:

- Kleurcopperant, vochtregulerende houtbescherming in de bekende molenkleuren.
- PPP roestwerende verf in diverse molenkleuren.
- Hydrolin zwaardoek, in diverse molenkleuren, voor uw molenzeilen.
- Houtworm copperant 330.
- Plens 70, muurimpregneringsmiddel, overschilderbaar.

En nog vele andere onderhoudsproducten.

COPPERANT verven

Bel voor meer informatie: Zijlstra & Co Verf b.v. 058-288 77 00

De wimpel en een traditie

De molenwereld is er één, zo weten we, van lange tijd. Al ver voordat we het idee bedachten molens te sieren met een wimpel om aan te geven, dat bezoek welkom is, waren er al veel tradities. Één daarvan was de traditie rond vreugde of rouw. Over die laatste traditie, maar dan in een modern jasje, wil ik het met jullie hebben.

Vroeger, wanneer iemand uit de molenaarsfamilie of iemand uit de directe omgeving van de molen was overleden, zette men de molen in de rouw. Maar ook haalde men wel borden uit de wieken. Hoe sterker de overledene met de molen was verbonden, des te meer borden haalde men er dan uit. De rouw duurde in vroeger tijden zo tussen de zes weken en een jaar of zelfs wel twee jaar. Als er met de molen werd gewerkt, was het meestal niet te zien, maar dat was ook niet overal zo. Er waren gebieden in Nederland, waar de rouw ook zichtbaar was, als men aan het malen was. Misschien is dat tegenwoordig nog wel het geval. Mijn gedachten gaan dan b.v. uit naar de Zaanstreek. Voorbeelden hiervan uit de oude tijd zijn het draaien zonder een aantal windborden of met een zeilvoering, waarbij er op één wiek iets minder zeil werd gevoerd.

Op molens met andere wieksystemen is dat uitnemen van borden tegenwoordig niet mogelijk. Verder draaien de meeste molens niet dagelijks meer, zodat 'buurtgesprekken' daar ook niet meer dagelijks kunnen plaatsvinden.

Toch vind ik het van groot belang dergelijke tradities in de molenwereld hun waarde te laten behouden en ze misschien zelfs wel te versterken.

De reden, dat ik dit schrijf, is de volgende: Wekelijks ben ik op zaterdagen als vrije mulder te vinden op de particuliere korenmolen "De Tijd" in Oostendorp aan de westkant van de Veluwe in de omgeving van het Veluwemeer. De molen is eigendom van de familie Zoet en tot voor kort leefde de laatste oude vakmolenaar, Jan Zoet, van deze molen nog. Maar op vrijdag 3 maart is hij op 81-jarige leeftijd overleden.

Om te gedenken, dat hij de laatste beroepsmolenaar van de molen was, en om aan zijn overlijden gepaste aandacht te besteden, hebben we als vrije mulders natuurlijk de molen op 4 maart, in overleg met de familie Zoet, in de rouw gezet en die zaterdag niet gedraaid. Maar om het verlies van de oudvakmolenaar nog meer te benadrukken, heb ik een zwarte wimpel in de vlaggenstok gehesen in plaats van de welbekende blauwe wimpel van de vereniging De Hollandsche Molen. Deze zwarte wimpel heeft de hele zaterdag aan de vlaggenstok gehangen en is 's avonds gestreken.

In de week van de begrafenis stond de molen met het wiekenkruis naar de weg gericht, symboliserend, dat de molen vanaf het erf de lijkwagen met de overledene nakeek. Ook op de dag van de begrafenis heeft de zwarte wimpel aan de molen gehangen. Gedurende de resterende dagen van de maand maart stond de molen op doordeweekse dagen in de rouwstand. Maar op de zaterdagen maalden we ermee en hingen we de zwarte wimpel aan de molen.

Op deze manier heb ik de situatie onder de aandacht willen brengen en op deze manier nieuwsgierige oplettende gasten op de hoogte willen brengen van wat er was gebeurd. Ook heb ik met dit nieuwe gebruik van de zwarte wimpel de al wat langer bekende traditie van de blauwe wimpel een nieuwe impuls willen geven. Door de familie Zoet werd deze 'aangepaste' traditie bijzonder gewaardeerd.

Wie op dit artikel wil reageren, kan contact opnemen met:

De vrije mulder, Marten van Til
Archipel 45-06
8224 HX Lelystad
tel. 0320-245215 of 654-310633

Effectief besparen op stoffilters?

Een goeie tip voor een simpele besparing? De levensduur van de stoffen filters die u gebruikt, kunt u gemakkelijk met een factor twee of drie verlengen! Kwestie van ze perfect te laten reinigen door Wilhelmina, een bedrijf dat hierin is gespecialiseerd. Uiteraard gaat Wilhelmina hierbij buitengewoon omzichtig te werk. Zo wordt voor elke nieuwe klant eerst een proefwassing verricht. De resultaten hiervan worden in een helder rapport vastgelegd en uitvoerig doorgesproken. Zodat er geen vuiltje aan de lucht is bij het reinigen van uw kostbare filters. Wanneer u even belt of faxt zitten we snel bij elkaar aan tafel. U kunt ook onderstaande bon in een ongefrankeerde envelop stoppen en sturen naar:

Wilhelmina Textieldiensten b.v., Antwoordnummer 23, 5700 WB Helmond.

wilhelmina
zorg voor uw zaak

Wilhelmina Textieldiensten b.v., Postbus 200, 5700 AE Helmond,
Telefoon: 0492 598181, Fax 0492 526105.
Steunpunten in Apeldoorn, Roosendaal, Hoogeveen en Woerden

BON Neem a.u.b. contact met mij op voor:
- o nadere informatie over het reinigen van stoffilters;
- o het maken van een afspraak.

Naam bedrijf.....

Adres.....

Postcode/plaats.....

Naam contactpersoon.....

Telefonisch bereikbaar op nummer.....

Twaalf meter onder water

"43 Gelderse molenaars verdwenen op 25 maart 2000 onder 12 meter water." Dat zou het geval zijn, wanneer ze bij springvloed in de Tweemanspolder in Zuid-Holland waren geweest. Duinen en dijken houden nu het water buiten. Gemalen, vroeger de molens, houden alles droog. Als ze horen spreken over een diepte van 12 meter, kijken de meesten naar boven, alsof ze die afstand proberen in te schatten. Zelfs zonder de springvloed zou er toch nog 6 meter water overblijven. Dat is zelfs 1 meter boven het waterpeil van het boezemriviertje De Rotte, waarop de molenviergang van Zevenhuizen uitmaalt. Van de molens van de viergang zouden de onderste meters onder water verdwijnen.

In de Oudheidkamer te Zevenhuizen, vertrekpunt van de voorjaarsexcursie van de afdeling Gelderland, is heel aanschouwelijk gemaakt, hoe de bemaling van polders rond de Rotte eruit zag. Een prachtig overzicht van de ongeveer 100 molens, die uitmaalden op de Rotte, met veel foto's van molens en landkaarten van de polders. Met gevoel voor dramatiek vertellen de heren Dekker en Ottevanger over het verleden van de molenbemaling in dit gebied.

De molenviergang, de enige echte in Nederland, is een van de weinige overblijfselen. Vier grote achtkante schepradmolens malen het water van de een naar de ander, telkens één meter hoger. De laatste maalt het uit op De Rottte. De Rotte wordt vervolgens ook nog eens afgemalen op de Nieuwe Waterweg. Nu gebeurt dat met een mechanisch gemaal in het centrum van Rotterdam, vroeger door 8 boezemmolens. Één van die molens was de huidige "Blauwe Molen", die is verplaatst naar Hoogmade.

De Tweemanspolder is ontstaan door droogmaking van een plas, die op zijn beurt was ontstaan door afgraving van veen. De dijken en kaden zijn nog steeds venig. Dat brak een aantal van de Gelderse molenaars op, toen ze wilden vertrekken naar het volgende excursieadres. Zij hadden hun auto's geparkeerd in de berm. Zoals gastheer molenaar Jan Spruit het zei: "Als hier twee druppels water vallen, kom je met je auto de berm niet meer uit." Die twee druppels waren in de afgelopen dagen wel gevallen. Al slippend redden de meesten het nog net, de laatsten kwamen met vereende krachten spetterend uit de veenprut.

Wipstellingmolen "Nieuw Leven" te Hazerswoude.

De enige korenmolen in het excursieprogramma was "Nieuw Leven" in Hazerswoude-Dorp. Molenaar Jaap van den Akerboom leidde de excursiedeelnemers rond in zijn wipstellingmolen. Dit is één van de twee nog bestaande wipstellingmolens in Nederland. Vroeger zijn er veel meer geweest, naar schatting een 75-tal. Ze hadden diverse industriefuncties. Het is niet zo, dat de industriewipmolens altijd voormalige poldermolens waren. Zo is er een nieuwbouwtekening bekend van een industriewipmolen. Nadeel van dit type molen, als industriemolen, is de beperkte werk- en opslagruimte.

Molens 1, 2 en 3 van de viergang van Zevenhuizen.

Zaagmolen "De Salamander" te Leidschendam.

"Nieuw Leven" is overigens wel gebouwd als poldermolen voor de naburige Boterpolder. Begin 19e eeuw is de molen herbouwd als korenmolen. Oorspronkelijk waren er vier koppels stenen. In de molen was daardoor nauwelijks werkruimte. Op dit moment zijn er nog maar 2 koppels over.

Opvallend bij deze molen is de erg brede stelling. Die is nodig, omdat de trap van een wipmolen ver achter de molen uitsteekt. Om de stelling toch nog wat smaller te krijgen, is de trap naar het bovenhuis van de molen steiler gemaakt.

Veel indruk maakte het bezoek aan houtzaagmolen "De Salamander" in Leidschendam. Onder de bezielende leiding van molenaar Giel de Graaf werd echt gezaagd. Het is en blijft indrukwekkend om te zien, hoe een dikke acaciastam en nog een andere boomstam langzaam tot dikke planken worden gezaagd. De deskundigheid van de molenaar van een houtzaagmolen komt tot uitdrukking in: welke zaag hij kiest, hoe hij deze slijpt en afstelt. Daar zit het geheim; hoe schuin staat de zaag in het zaagraam, hoe is de

Zaagraam van "De Salamander".

Poldermolen "De Vlieger" te Voorburg.

afstelling van de geleiders, waartussen het raam op en neer beweegt en hoe zijn de zagen gescherpt. Voordat de vrijwilligers op "De Salamander" ontdekt hadden, hoe dat precies werkte, was men enkele jaren verder.

In 1995 kon de molen na een uitgebreide restauratie, bijna een complete nieuwbouw, weer zagen. Bij voorbereiding van de restauratie had men de keuze om de molen als houtzaagmolen te restaureren, zonder de verbeteringen, die eind vorige eeuw (1896) waren aangebracht, of juist met handhaving ervan. Die toenmalige vernieuwingen bestonden eruit, dat behalve het zagen op de wind ook aandrijving van de zaagramen met een stoommachine mogelijk was. Het was bij de restauratie een bewuste keuze om de herinnering aan de overgang naar het stoomtijdperk te bewaren. Die verbeteringen maken "De Salamander" tot een unieke molen, zonder afbreuk te doen aan de sfeer van de molen. In de plaats van een stoommachine is er nu een elektromotor. Omdat er te weinig wind was, kwam die motor goed van pas.

De Groeneveldse Molen te Schipluiden.

De noodzaak om het zaagwerk op houtzaagmolens te kunnen stoppen vanaf de zaagvloer, bleek, toen de molenaar liet zien, wat er gebeurt, als een stuk ijzer, van de buitenkant onzichtbaar, verborgen zit in een boomstam. De zaag snijdt diep in het ijzer, maar dat gaat natuurlijk wel ten koste van de zaag. Snel stoppen kan in "De Salamander" door een drijfriem om te schuiven naar een loos wiel; het zaagraam komt dan langzaam tot stilstand. Dat voorkomt, dat zagen helemaal vernield worden. Bij "De Salamander" stopt dus niet de molen, maar zet men het zaagmechanisme tijdens het draaien uit het werk.

Poldermolen "De Vlieger" ademt de sfeer, zoals die vroeger in een poldermolen moet zijn geweest. De schepradmolen is oud ingericht. Molenaars voor de excursiedag waren Bram Zonderop en Nico van de Bos.

Vanaf de eerste zolder is alles gitzwart van het roet. De kenmerken van een 17e-eeuwse achtkante molen zijn heel goed te zien: lage veldmuren en een gedrongen romp. Oorspronkelijk was "De Vlieger" gebouwd als binnenkruier, met de bijbehorende ruime kap. De gaten van de krammen om de kruikettingen op vast te zetten zijn nog te zien in de kruivloer. Ook goed te zien zijn andere typisch Zuidhollandse kenmerken, waaronder de slagstukken. Dit zijn houten balken die liggen op de overring. Ze nemen in dikte toe vanaf halverwege de kap naar voren tot onder het windpeluw, daar is de dikte maximaal. Met de slagstukken beoogt

Een deel van het enorme scheprad in de Groeneveldse molen.

men de overring te verstevigen. Een bijkomend voordeel is, dat de windpeluw wat hoger komt te liggen en dus de stapeling van de as minder hoeft te zijn. Een ander technisch kenmerk is de kneppel. Die heeft dezelfde functie als de pal. Een ander weinig voorkomend detail zijn zware ijzeren strippen, waarmee het bovenwiel is verstevigd.

Molenaar Rob van Zijll leidde de mensen door de Groenveldse molen. De molen is een vroeg 18e-eeuwse (1719) stenen poldermolen. Deze molen is evenals "De Vlieger" heel ruim gebouwd. Waarschijnlijk wilde men zeker zijn, dat de stenen molen voldoende stevig was. Daarom is ze ruimer gebouwd dan wellicht strikt nodig was. In elk geval zijn latere molens minder plomp. Dat de kruivloer nog eens extra verbonden is met 'veldkruisen' op de legeringsbalken, doet vermoeden, dat men niet helemaal zeker wist, of die wel voldoende verankerd was met de muur.

Vangconstructie in de Groeneveldse molen.

De molen heeft een Vlaamse blokvang met vangtrommel. De trommel heeft niet de gebruikelijke vorm van een trommel: twee schijven waarover latten zijn gespijkerd, maar een massieve houten schijf met vorkvormige geleiders voor het vangtouw. Dit is een niet veel voorkomende uitvoering. De bedekking van de kap is van riet. Bij straf vangen liep men het risico, dat er vonken vanaf het bovenwiel of de vang in het riet vlogen. Gevolg daarvan zou brand kunnen zijn. Om dat te voorkomen betimmerde men de binnenzijde van de kap, in de draaicirkel van het bovenwiel, met planken. Dit zijn de zogenaamde vuurplanken.

De Groenveldse molen heeft een opvoerhoogte van bijna 2 meter, en dat met een scheprad! Het scheprad in de molen heeft een functie als reservebemaling. Daarom is het, behalve door de wind, ook aan te drijven met een tweetal elektromotoren.

Draait de molen 80 enden, dan geeft het scheprad ongeveer 40 m3 water per minuut. De reservebemaling is in de afgelopen natte najaren nog in bedrijf geweest. Ter vergelijking: in die natte perioden werden ook brandweerpompen ingezet om polders droog te helpen malen. Die geven 1,5 m3 per minuut. De molen geeft dus ruim 25 keer zoveel. Dan deden onze voorouders het 300 jaren geleden zo slecht nog niet.

Mart Peerlings

Aanstaande molendagen

Drentse Molendag 2000

Dit jaar houden de gezamenlijke Drentse molenaars voor de zestiende keer weer een Drentse Molendag. De Drentse Molendag vindt jaarlijks plaats op de vierde zaterdag in augustus. Dit jaar is het op 26 augustus.

Het is de bedoeling, dat er op deze dag een groot aantal van de 36 in onze provincie staande molens draait en geopend is voor het publiek. Dankzij de medewerking van de Drentse molenaars lukt dit over het algemeen bijzonder goed. Vorig jaar deden er 29 molens mee, ruim 80% van het totaal.

Bij enkele van de geopende molens worden er ter gelegenheid van de Drentse Molendag bijzondere activiteiten ontplooid, b.v. (rommel)markten, broodbakken, exposities, fietstochten e.d.

Ook wordt er jaarlijks een affiche uitgegeven. Dit wordt verspreid onder de deelnemende Drentse molenaars. Als basis voor dit affiche wordt een van de Drentse molens gebruikt. Meestal is dit een molen, waarmee in het betreffende jaars iets bijzonders aan de hand is. Dit jaar is het molen "De Hoop" in Norg. Deze wordt momenteel gerestaureerd.

De gegevens over de deelnemende molens en eventuele activiteiten zijn begin augustus te verkrijgen via het secretariaat van de Drentse Molenstichting, Wagnerlaan 14, 9402 SG Assen, tel. 0592-340480.

Regionale Molendagen in Zeeland

Wellicht weet u het al: De vereniging De Zeeuwse Molen bestaat dit jaar 25 jaar. De vereniging viert dat met:

1. Vijf regionale molendagen deze zomer, steeds in een ander deel van de provincie. De inleiding daartoe vindt plaats op Nationale Molendag. Dan zal burgemeester A. Verbree van de gemeente Reimerswaal de vang lichten van standerdmolen "De Hoed" te Waarde.

De vijf regionale molendagen vinden steeds plaats op de laatste zaterdag van de maanden mei t/m september:
27 mei
Schouwen-Duiveland
24 juni
Tholen en St. Philipsland
29 juli
Noord- en Zuid-Beveland
26 augustus
Zeeuws-Vlaanderen
30 september Walcheren

"De Onderneming" te Wissenkerke (Noord-Beveland).

2. Een receptie op 30 september in hotel Goes, A. Fokkerstraat 100, 4462 ET te Goes. Daartoe nodigt het bestuur van de vereniging u van harte uit. De receptie duurt van 15.30 - 17.30 uur. Routebeschrijving: Komend uit de richting Rotterdam en rijdend via Zierikzee verlaat u de A256 bij de afslag Goes-Zuid. Komend uit Vlissingen of Bergen op Zoom verlaat u de A58 bij de afslag Goes en rijdt u over de A256 tot de afslag Goes-Zuid. Daar verlaat u de A 256 en laat u u leiden door de ANWB-borden met de symbolen: een gekruiste vork en lepel en een bed. U rijdt dan overigens al op de A. Fokkerstraat. Deze borden brengen u bij hotel Goes.

Westlandse Molendag

Voor de zevende keer alweer organiseren de Westlandse molenaars op zaterdag 24 juni de Westlandse Molendag. Op deze dag kunt u zes korenmolens en vijf watermolens in werking zien en bezichtigen:
Korenmolens:
"De Hoop" te Maassluis
"De Korpershoek" te Schipluiden
"De Roos" te Delft
"Windlust" te Wateringen
"De Korenaer" te Loosduinen
"De Vier Winden" te Monster

Watermolens:
"De Wippersmolen" te Maassluis
"De Dijkmolen" te Maasland
"De Nieuwlandsche Molen" te Hoek van Holland
"De Groeneveldse Molen" te Schipluiden
"De Schaapweimolen" te Rijswijk

"De Drie Lelies" te Maasland is niet te bezichtigen. De molenaars, die deze soms eeuwenoude werktuigen bedienen, leggen u graag uit, hoe de molen het graan maalt of het overtollige water uit de polder maalt. De korenmolen aan de Naaldwijkseweg te 's Gravenzande doet i.v.m. restauratiewerkzaamheden niet mee dit jaar. Hier is dus ook geen stempelpost. Evenals voorgaande jaren kunt u ook nu weer de "Crossley" dieselmotor van de "Oude Lierpolder" te De Lier bezichtigen. Verder staan er langs de Gaagweg te Schipluiden bij nummer 11 enige mobiele dieselmotoren opgesteld. Deze drijven werktuigen aan. In de naastgelegen "Karnmolen" is een gereedschapsmuseum gevestigd. Dat is eveneens te bezichtigen. Ter hoogte van Oostgaag nr. 25 is het mogelijk de fundering van de "Kleine Kralingermolen" te bezichtigen. Al met al weer een bonte verzameling en zeker de moeite van het bekijken waard.

Ook dit jaar is het mogelijk de molens en het museum per fiets te bezoeken. U kunt dan ook bij alle deelnemende molens een aanbevolen (en tevens vernieuwde) fietsroute met stempelkaart kopen voor *f* 5,=. De hele tocht, die u niet verplicht helemaal hoeft uit te fietsen, is ongeveer 60 km lang. Bij iedere molen, die u bezoekt krijgt u een stempel. Als u minimaal vijf stempels hebt verzameld, komt u in aanmerking voor een aandenken. Er zijn dit jaar bij de molens nog enkele exemplaren van het boekje "Westlandse Molens" te verkrijgen. Tot ziens op onze molens en breng goed weer mee!

De Westlandse molenaars

Eendracht maakt Macht in Meterik 100 jaar oud

De beltkorenmolen "Eendracht maakt Macht" in Meterik is 100 jaar geworden. Tweede Kerstdag 1899 werd er proefgedraaid en vanaf begin 1900 gemalen voor de boeren.

De Meterikse gemeenschap wilde een eigen kerk in hun dorp, maar de bestuurders en de deken in Horst waren er tegen. Uiteindelijk kreeg men toestemming, maar dan zou men zelf moeten zorgen voor het onderhoud van de kerk en van de rector, die aan de kerk verbonden zou worden.

Men bouwde een molen en richtte een coöperatie op, die voor de exploitatie zou zorgen. Uit de opbrengst ervan kwamen de benodigde financiën. Vandaar, dat de molen een symbool is van de eendrachtige samenwerking van de Meterikse bevolking.

De molen werd gebouwd met onderdelen van een achtkante poldermolen, die van 1798 tot 1899 bij de Nieuwkoopse Droogmakerij in Zuid Holland had gestaan. Het hout van dat achtkant is allemaal verwerkt in de Meterikse molen. Onder de steenzolder liggen bijvoorbeeld enkele achtkantstijlen en enkele legeringsbalken, tezamen 8 balken! Van de zolder zelf is niet veel te zien.

In 1944 werd de LLTB, afdeling Meterik, eigenaar van de molen en in 1950 volgde een grote restauratie. Zeventien jaar later werden de deuren van de molen gesloten. Om de molen voor afbraak te behoeden, besloot de gemeente Horst in 1975 deze na een grote restauratie over te nemen. In 1994 ging de molen over naar de stichting "Molen Eendracht maakt Macht".

Vrijwillig molenaar Toon van As onderhoudt, samen met zijn assistenten Hem Derix, Michiel Baltussen, Sef Coppers en Hans Steenmetz, de molen en laat deze regelmatig draaien en ook malen. Maalgoed wordt o.a. verkregen van de LLTB, enkele particulieren en, als er dan nog te weinig is, ook nog van Nijsen Granico, een meelfabriek in de buurt.

Als de molen bij goed weer draait, komt er regelmatig bezoek van o.a. recreanten van twee bungalowparken in de buurt. Onder hen zijn relatief veel buitenlanders. Ook groepen van scholen, jeugdverenigingen en bedrijven weten de molen te vinden.

Hopelijk kan Meterik nog lang genieten van het aanzicht van een draaiende molen, die in goede staat verkeert. Een molen, die een belangrijke functie heeft gehad in het bestaan van Meterik.

De molen heeft een goede tot zeer goede biotoop, behalve op het noordwesten, want daar staat een gasstation met een aantal bomen eromheen. Gelukkig komt de wind niet zo dikwijls uit die hoek.

De molen is elke zaterdag geopend van 13.30 tot 17.00 uur.

Vrijwillig molenaar Toon van As, Horst

MOLEN Wereld

Horatio,
er is meer over molens!

Kent u de *MOLENWERELD* ook al? Het onafhankelijke maandblad boordevol molens en aanverwante zaken als:

- Actualiteiten
- Over mensen en molens
- Molengeschiedenis
- Taal en cultuur
- De molenbiotoop
- Techniek en bedrijf
- Molenbehoud
- Opinie

Niemand met belangstelling voor molens mag de Molenwereld missen; het tijdschrift dat de kennis erover wil verdiepen en verbreden, kennis die een vrijwillige molenaar zeker te pas komt; en dat elf maal per jaar in minimaal 24 pagina's op A4-formaat en rijk geïllustreerd.
Vraag snel een gratis proefnummer plus meer informatie aan!!!!

Stichting Molenwereld
Antwoordnummer 12104 - 2740 WD Moerkapelle
tel. 0320-220397, fax 079-5931303

Bliksems 'mooi'

Een van de grootste gevaren, die molens door de eeuwen heen hebben bedreigd, is blikseminslag. Dat leerden wij al tijdens de opleiding en dus zetten wij de soepele kabel steeds trouw op de onderste roe vast, als wij naar huis gaan. "De Schelvenaer", waarop mijn collega-molenaar Kees Kammeraat en ik regelmatig draaien, is van 1993 en behoort daarmee tot de jongste molens in Nederland.

Op de bliksemafleider moeten we dus wel kunnen vertrouwen. Wel hebben wij de beide zware 'accuklemmen' van de kabel vervangen. De draadjes van de koperen kabel waren namelijk gaan oxideren en daardoor waren de klemmen los gaan zitten. Bij de lokale autohandel hebben wij toen opschroefbare klemmen aangeschaft.

Toch had ik zo mijn twijfels, nergens op gebaseerd eigenlijk.

In de Gildebrief doet dhr Abelskamp als coördinator ons regelmatig het aanbod om de bliksemafleider gratis te laten controleren. Dat moest er toch maar eens van komen. Na overleg met de eigenaar van de molen heb ik "De Schelvenaer" de afgelopen zomer dus voor controle aangemeld bij dhr Abelskamp. Enige weken belde één van de controleurs van het Gilde, dhr. Van den Bosch, mij om een afspraak te maken. Prima, woensdagmiddag 1 uur.

Toen ik op het afgesproken tijdstip bij de molen aankwam, was dhr Van den Bosch kennelijk al enige tijd aan de gang. Op zijn knieën, omgeven door draden en meetinstrumenten, was hij bezig zand weg te graven rond één van de twee aard-elektroden.

"Kijk eens", zei hij en legde het aansluitpunt bloot tussen de eigenlijke elektrode en de koperdraad langs de molenromp. Toen zag ik het ook: het aansluitpunt, net onder het maaiveld, zat vol zand en WAS NIET AANGESLOTEN! De moer, die daarvoor diende, was kennelijk bij bestratingswerkzaamheden losgemaakt en nooit meer aangesloten. Onze trouwe 'aarding', elke avond, had dus geen enkele zin gehad!

Maar een bliksemafleider is toch door een ringleiding rond het molenlichaam door minstens twee aardelektroden verbonden? Ja, zo hoort dat te zijn. Bij "De Schelvenaer" waren er wel twee aard-elektroden, maar onder de loodslabben rond de molen bleek HELEMAAL GEEN RINGLEIDING te zitten! Dat probleem bleek uiteraard niet zo snel te verhelpen als het aandraaien van de moer en het wegnemen van het zand bij de aardelektrode.

Nadat de weerstanden tussen de roeden en de bovenas waren gemeten, kwam vervolgens de weerstand van de laskabel aan de beurt. Uit meting bleek, dat die, samen met die van onze 'alternatieve' klemmen (ook) te groot was.

Uiteraard hebben wij daarop de eigenaar dringend gevraagd om bij enkele installateurs offerte aan te vragen voor aanleg van een ringleiding. Via een kennis konden wij vrij snel (en ook nog voor weinig geld) een compleet nieuwe laskabel krijgen.

En toen.....

Twee dagen later - vrijdagavond - een behoorlijk zwaar onweer in Zuidwest Nederland. Bij één knal ging in het onder in de molen gevestigde restaurant het licht even uit. In de meterkast ratelden verschillend relais' door zwerfstroompjes. Volgens het personeel en de buren sloeg de bliksem in ieder geval één keer in het bovenstaande end. Kennelijk werd die, ondanks de toen nog te hoge kabelweerstand van de koperen leiding, via de twee dagen eerder door dhr Van den Bosch aangesloten elektrode naar de aarde afgevoerd.

En nu?

Nu heeft de molen een spiksplinternieuwe ringleiding en een dito kabel met geschikte klemmen. Heren Abelskamp en Van den Bosch, hartelijk dank!

Gert-Jan Vermeer

Gelezen in nieuwsbrieven

Molenpraat, een uitgave van de Stichting Vrienden van de "Windlust" te Nootdorp (VWN)

Eind vorig jaar is de molen van eigenaar veranderd. De nieuwe eigenaar is de heer L. van der Lee van de bekende transportfirma met dezelfde naam. We laten hem graag even aan het woord:

"Niemand hoeft mij te vertellen, dat je een molen niet uit zakelijke overwegingen moet kopen. Het onderhoud kost veel geld en opbrengsten staan er niet tegenover.

Maar de "Windlust" is een prachtig monument, het behouden waard. Ik vind het gewoon fijn om daaraan een bijdrage te kunnen leveren. Tot mijn aangename verrassing hoorde ik, overigens pas later, van het bestaan van de Stichting VWN en zijn donateurs. Ik vind het heel bijzonder, dat een stel bekwame mensen zich als vrijwilligers wil inzetten voor het behoud van de molen. En dat niet alleen: dankzij onze gediplomeerde molenaars wordt de molen ook operationeel gehouden."

Tweede molenaar

Nootdorper Fred Heidt slaagde in november 1999 voor het examen gediplomeerd vrijwillig molenaar. Op verzoek van het bestuur zal hij ook regelmatig actief zijn op de "Windlust", bijvoorbeeld, als molenaar Tinus Verwijmeren afwezig is.

Technische stand van zaken

De begane grond van de molen werd ingrijpend verbouwd en er werd een gedetailleerd rapport opgesteld over de technische staat van de molen. Dit rapport was aanleiding tot het instellen van een onderhoudsplan. Met het uitvoeren van de onderhoudswerkzaamheden is men inmiddels begonnen. Heel dringend was de vervanging van de linker schoor, die in het midden zodanig door schimmels was aangetast, dat draaien met de molen steeds minder verantwoord werd.

Ook de stelling van de molen is dringend aan een opknapbeurt toe. Een aantal kolommen is ernstig aangetast, evenals een aantal buitensluitingen. Met de stellingliggers is iets bijzonders aan de hand. Van de in totaal 48 liggers zijn er 32 van eikenhout, maar 16 van vurenhout. Die laatste zijn ernstig aangetast en moeten worden vervangen. De eikenhouten liggers verkeren nog in goede conditie.

Alle stellingdelen zijn aan de kopeinden aangetast. Door de aangetaste kopeinden te verwijderen kunnen de meeste stellingdelen behouden blijven. De kortste delen (die bij het molenlijf) zijn dan niet meer bruikbaar, maar de overige kunnen na inkorting 'naar binnen toe' worden verplaatst, zodat er alleen aan de buitenkant van de stelling nieuwe delen zullen moeten worden aangebracht.

Ook de grote deuren en het metselwerk vragen de komende jaren om ingrijpend onderhoud. Voorts moet het riet worden aangeklopt en op een termijn van ongeveer 10 jaar zelfs geheel worden vervangen; een zeer kostbare opreatie.

Vrienden van "De Passiebloem"

Na een aantal maanden van groot onderhoud beleeft de molen een feestelijke 'doorstart' op 17 juni a.s. Alle leden en diegenen, die destijds hun handtekening hebben gezet voor het behoud van "De Passiebloem" krijgen hiervoor een uitnodiging.

Vierde molenaar

De vierde molenaar op "De Passiebloem" is Mark den Boer. Hij is getrouwd met Ada, een van de andere molenaars. Hij werkt als loodgieter bij een klein installatiebedrijf. Een andere hobby van hem is zeilen (op z'n eigen zeilbootje). Eveneens een hobby dus, waarbij de wind de hoofdrol speelt. Zijn molenhobby is begonnen in 1996. Hij was toen aanwezig bij het malen van 8 ton graan (in opdracht van een plaatselijke boer) op molen "Werklust" in Oene. Hij vond het prachtig om de molen volop in bedrijf te zien. Mark leest tegenwoordig vrijwel uitsluitend molenboeken.

In 1998 begon hij met de opleiding tot vrijwillig molenaar. Hij slaagde voor het examen in oktober 1999. Molen "De Passiebloem" intrigeert hem, omdat het binnenwerk van deze oliemolen afwijkt van de andere oliemolens in Nederland. Het houdt hem bezig, hoe deze verschillen tot stand zijn gekomen. Hij vraagt zich bijvoorbeeld af, waarom de overbrengingsverhouding is veranderd en hij hoopt daar door eigen en andermans speurwerk achter te komen.

Hij is er intussen al wel achter gekomen, dat er op "De Passiebloem" behalve oliehoudende zaden ook andere zaken zijn verwerkt. De sporen hiervan in de molen geven echter onvoldoende aan, welk product dat geweest zou kunnen zijn. Mark vermoedt, dat het heeft plaatsgevonden in de 'natijd' van de molen. Hij roept daarom uw hulp in. Hebt u vroeger op de molen of in een oliefabriek gewerkt, stel u dan in verbinding met Mark. Hij wil graag weten, hoe het er vroeger in dit soort bedrijven aan toe ging.

Vuile handen avond

Een leuk initiatief van de maalploeg van "De Passiebloem" is de instelling van een zgn. vuile handen avond. Deze wordt gehouden op de tweede donderdag van de maand. Dan is iedereen welkom, die de maalploeg wil helpen met klein onderhoudswerk, zoals: het wassen van kammen, het vastslaan van wiggen, kleine timmerwerkzaamheden en schilderwerk. Werk in ieder geval, waarbij uw handen niet schoon blijven. Op deze manier wil de maalploeg de conditie van "De Passiebloem" zo optimaal mogelijk houden. Bovendien hoopt de maalploeg, dat belangstellenden voor dit werk de molen hierdoor beter zullen leren kennen.

Openingstijden van de molen:
Iedere eerste en derde zaterdag van de maand van 10.00 tot 16.00 uur. Op deze dagen wordt er bij voldoende wind olie geslagen. Als de blauwe wimpel op andere dagen wappert, bent u ook welkom.

Korte berichten, oproepen, aanbiedingen

Programma "Woldzigt" te Roderwolde

De molen is vanaf 15 april jl. voor publiek toegankelijk van dinsdag t/m zaterdag 13.30-17.00 uur. Kinderen vanaf 6 jaar mogen van de hun aangereikte ingrediënten hun eigen koekjes bakken.
Demonstraties olieslaan:
zaterdag 1 juli, 13.30-17.00 uur
woensdag 26 juli, 19.00-21.00 uur
woensdag 2 augustus, 19.00-21.00 uur
zaterdag 5 augustus, 13.30-17.00 uur
woensdag 9 augustus, 19.00-21.00 uur
zaterdag 2 september, 13.30-17.00 uur
Bijzondere dagen:
Drentse Molendag, zaterdag 26 augustus, 10.00-16.00 uur: demonstratie olieslaan, verkoop koffie en pannenkoeken, rommelmarkt voor kinderen op het terrein voor de molen. Open Monumentendag, zaterdag 9 september, 11.00-16.00 uur: demonstratie olieslaan, verkoop van bruine bonen met spek.

Molenmodel aangeboden

Voor een prijs van *f* 300,= kunt u eigenaar worden van een wipmolenmodel van het Rijnlands type met een rood bovenhuis en een vlucht van 1,95 m, zonder scheprad. De molen kan wel een schilderbeurt gebruiken. Belangstellenden kunnen contact opnemen met:
H. Doornenbal-van Dalen
Drosteweg 3, 3881 PE Putten
tel. 0341-360336

Dit jaar opnieuw themalessen olieslaan en houtzagen

Wie het eerst komt, maalt of zaagt ook het eerst!

Wegens het enorme succes, zowel landelijk als regionaal, van de themalessen olieslaan en houtzagen op de molens "Woldzigt " en "Fram" heeft het Groningse afdelingsbestuur besloten nogmaals met de molenaars van die molens contact op te nemen om de themalessen te herhalen in september en oktober van dit jaar.

Het vorige jaar verliep de inschrijving niet geheel volgens plan. Daarom hebben we besloten om voor het houtzagen twee zaterdagen in september te reserveren en voor het olieslaan twee zaterdagen in oktober. Wij streven ernaar per zaterdag ca. 6 geïnteresseerden te ontvangen. Mocht er een grotere opkomst zijn, dan zullen we daarvoor in overleg met de betrokken molenaars een oplossing te zoeken. Daarbij geldt wel: Wie het eerst komt, het eerst zaagt of maalt! U kunt u als volgt opgeven:

Olieslaan: Cor Kosmeijer, Hoofdweg 159, 9626 AD Schildwolde, tel. 0598-421701
Houtzagen: Leen Duijm, Hoornsedijk 8, 9752 XJ Haren, tel. 050-5344883.

Wijziging in de filmlijst van het uitleenarchief

Mevrouw P.D. Scholten-Ballast, beheerster van deze lijst, verzoekt bezitters van de film- video- en dialijst een wijziging aan te brengen. Doordat Evert Smit is overleden, dient zijn naam onder de rubriek FILMS te worden vervangen door die van zijn echtgenote, mevrouw U. Smit-Misch. Het betreft de volgende films:

Noord-Holland:	De haai slaat nog
	Zet De Zoeker op de Wind
Zuid-Holland:	Polderland
Nederland:	Stoere Werkers

De film Stoere Werkers kan men overigens beter op video bekijken. Wij zijn mevrouw Smit er zeer erkentelijk voor, dat zij de films van haar man wil blijven uitlenen, waarvoor wij haar hartelijk dankzeggen.

Nieuws van de Stichting Molens in Zuid-Kennemerland

Tijdens de Grote Boekenmarkt op 25 juni in Haarlem stelt deze stichting haar werkplaats, gevestigd aan het Donkere Spaarne 44, open voor belangstellenden. U kunt dan door vrijwilligers gemaakte onderdelen voor de in herbouw zijnde molen de "Adriaan" bekijken. Verder zijn er een expositie en een snuffelmarkt.

Ook tijdens het Nationale Monumentenweekend kunt u in deze werkplaats terecht om de laatste ontwikkelingen over de "Adriaan" te zien en erover te horen. Tijdens dat weekend kunt u twee molens van de stichting bezoeken: "De Eenhoorn" en "De Hommel", zaterdag 9 september van 10.00-17.00 uur en zondag 10 september van 12.00-17.00 uur.

Wieken op de wind

Onder deze titel is een nieuw boek verschenen over het door de UNESCO tot wereldcultuurerfgoed uitgeroepen gebied Kinderdijk. Fotograaf Nico Knol trok een jaar lang door het polderlandschap om de molens in alle seizoenen te fotograferen. Het boek is uitermate geschikt als relatiegeschenk, want het is ook te verkrijgen in een Franse, Duitse en Engelse vertaling, resp.

- Des ailes portées par le vent
- Flügel auf dem Wind
- Sails in the wind

Ondertitel: Molengebied Kinderdijk, beeld van een werelderfgoed.

Het boek telt 104 pagina's en kost *f* 45,= (excl. verzendkosten). Van elk verkocht exemplaar gaat *f* 2,50 naar het molenonderhoud. Het formaat is 200 x 275 mm. Het boek bevat ca. 120 foto's.
ISBN-nr.: 90-76496-03-x
Uitgegeven door en te bestellen bij Uitgeverij De Stroombaan, Kazernestraat 1, 3351 AG Papendrecht, tel. 078-6415177, fax 078-6414484
www.stroombaan.nl

Molenstenen

Zowel met zachte uitslag als massieve, kunnen wij u naar keuze leveren.

Onze maalstenen worden vakkundig afgewerkt, vooral het scherpen en het goed onder de rij brengen.

Ook voor nieuwe Duitse blauwe stenen, kunst- en sierstenen kunnen wij u van dienst zijn.

Voor verdere inlichtingen graag bereid.

Voorheen **A.H. Kees** uit Leende.

H.J.A. van Vugt

Molensteenfabriek
Zomereik 10, 5682 HH Best
Telefoon 0499-395454

'Rotterdam' gaat weer snuiftabak maken

Toen in 1962 molen "De Ster" verbrandde, kwam er een einde aan meer dan 200 jaar snuiftabakfabricage in Rotterdam. De tabaksindustrie is in het verleden voor Rotterdam belangrijk geweest. In de tweede helft van de 18e eeuw vonden zo'n 3000 mensen werk in deze bedrijfstak. De snuiftabakfabricage concentreerde zich in de tweede helft van de 19e eeuw voornamelijk rond de Kralingse Plas, waar nu nog de twee laatste snuiftabak- en specerijenmolens "De Ster" en "De Lelie" staan.

De Productie van snuiftabak kan op twee manieren plaatsvinden en levert verschillende producten op: de rapésnuif en de stelensnuif. Voor het maken van rapésnuif worden de tabaksbladeren eerst gesausd. De samenstelling van deze saus verschilde per soort snuif en werd door de fabrikant geheim gehouden. Veel gebruikte ingrediënten waren bijv. keukenzout, potas, rozenwater, dropwater en jeneverbessensap. Na gesausd te zijn worden de tabaksbladeren in linnen doeken gewikkeld en omwonden met een strak aangetrokken touw. Dit proces wordt na een week of twee herhaald. Daarna worden het touw en de doeken verwijderd. De karot, zoals de bundel tabaksbladeren nu wordt genoemd, wordt opnieuw opgebonden, maar nu met dun bindgaren. De karotten gaan vervolgens in opslag om te fermenteren. Dit proces kan enkele jaren duren. Na te zijn gefermenteerd worden de karotten fijn geraspt of gehakt. Dat fijnhakken gebeurt in de molen.

Bij het bereiden van stelensnuif wordt het karottentrekken en het fermenteren overgeslagen en worden de tabaksstelen en soms ook wel de hele tabaksbladeren gesausd tijdens het fijnhakken.

Nu, bijna 40 jaar na de brand, wordt er in "De Ster" weer snuiftabak geproduceerd. Door de welwillende hulp van Imperial Tobacco Nederland BV, vroeger D.E.-Van Nelle, die de tabak voor dit experiment gratis ter beschikking stelde en Silvo BV, die de benodigde kruiden leverde, komt deze bijna vergeten tak van tabaksindustrie weer terug in Rotterdam.

J. Bes/G. van Harrewijen
Snuiftabak- en Specerijenmolens
"De Ster' en "De Lelie"
tel. 010-5216759 of 010-4526287

Vragenrubriek

Als vrijwilliger in opleiding heb ik recent een molen in beheer gekregen. Het betreft de "St. Joseph" in Nederweert, een stenen bergmolen uit 1840. uiteraard mag ik voorlopig slechts onder leiding en verantwoordelijkheid van een gediplomeerde molenaar met de molen werken.

Tijdens enig opruimwerk op de maalzolder vond ik de op de bijgaande foto afgebeelde stok. De gepensioneerde molenaar, die ongeveer 55 jaar op deze molen heeft gewerkt, wist me te vertellen, dat het een hulpmiddel was voor het wegrollen en klampen van de zeilen. Hij had er echter nooit zelf mee gewerkt en kon zich ook niet herinneren, of en hoe zijn vader het instrument gebruikte.

Vandaar mijn vraag: "Wie weet, hoe je deze stok gebruikt?"

H. Rooijakkers
Buizerdstraat 2
6035 GG Ospel

UITGAVEN VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS
ten behoeve van de opleiding tot vrijwillig molenaar

HET ENTREEPAKKET
De basiscursus - voor zover gereed.
Alle lesstof wordt herschreven en zal in de komende jaren verschijnen.

Verzamelinformatie:
Praktisch lesmateriaal

De leden in opleiding dienen dit lespakket bij aanmelding aan te schaffen. Het bevat de benodigde theorie voor de opleiding.
De prijs bedraagt *f* 70,-.

UITGAVEN TER VERBREIDING VAN DE KENNIS OVER MOLENS
Informatie XXII - Bovenassen
Prijs: *f* 12,50 (incl. porto).

Informatie XVI - Waarom draaien molens linksom. Waarom helt de bovenas. De tonmolen.
Prijs: *f* 12,50 (incl. porto).

Informatie XXI - Weercursus.
Prijs: *f* 12,50 (incl. porto).

GRATIS UITGAVEN
- Statuten en het Huishoudelijk Reglement
- Bladen voor het maalboekje voor leden in opleiding en geslaagde leden
- Exameneisen
- Modelcontract vrijwillig molenaar
- Folder Gildeverzekeringen

Voor inlichtingen over de Gilde-uitgaven en bestellingen kunt U contact opnemen met:
de ledenadministratie
Per 1/1/2000:
B.A. van Weel
Nwe Bussummerweg 92
1272 CK Huizen
tel. 035 - 525 16 95

AANBEVOLEN LITERATUUR VOOR DE OPLEIDING

Molens
Ir. F. Stokhuyzen
Kopie op A4-formaat.
Prijs: *f* 25,- (incl. porto).
Te bestellen bij de Gildeverzendingen.

Opleiding Watermolenaar
Ing. J. den Besten
Te bestellen door overmaking van
f 50,- op girorekening 139754 t.n.v.
J. den Besten te Loenen aan de Vecht.

Wieksystemen voor polder- en industriemolens
Te bestellen door overmaking van *f*25,- (incl. porto) op ABN AMRO rekening 55.44.45.050
t.g.v. G.J. Pouw te Naarden

Zingende Stenen
D.J. Abelskamp
Prijs: *f* 45,- (incl. porto).
Dit boek is te bestellen door overmaking op girorekening 148232 van Rabobank Midden-Westland t.g.v. rekening 13.53.85.210 van G.W.M. Barendse, penningmeester van de Cursuscommissie, te Poeldijk

Veiligheid op Wind- en Watermolens
"De Hollandsche Molen"
Prijs: *f* 10,- (incl. porto).
Te bestellen bij de ledenadministratie

De volgende Gildebrief verschijnt omstreeks:
15 september 2000

ALLES VOOR DE THUISBAKKER IN EEN GEZELLIGE SOEZIE-BAKHOEK IN UW WINKEL

Bij Soezie houden we van thuisbakken. Alleen het beste is goed genoeg voor ons.

INTERESSE ?

De troeven van de SOEZIE-club :

- volledig gamma van de allerbeste kwaliteit:
  - meel voor brood
  - mixen voor gebak
  - gebakversieringen
  - bakblikken
  - receptenmagazine en receptenboeken

- uniek gamma meel voor de broodmaker
- gratis klantenservice
- intensieve verkoopondersteuning
- persoonlijke promotionele begeleiding
- bakdemonstraties door professionele leraar

Interesse?
Contacteer ons vandaag nog voor meer info.
Bel gratis (0800) 022 92 10
Vraag naar Rita Wanten
http://www.aveve.be/soezie
soezie@aveve.be
fax : 0032 16 24 26 66

Soezie CLUB

De SOEZIE-club is een initiatief van AVEVE NV